

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

Gabriela Melinescu,
Jurnal suedez

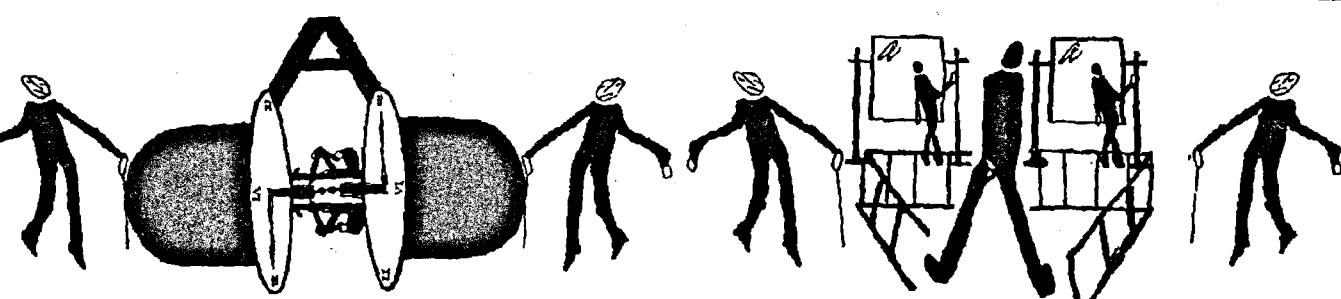

Conversații cu
Matei Calinescu

Dosar
Constantin Virgil Gheorghiu
și exilul românesc

CLUJ
XII nr. 10 (137)
2001

APOSTROF

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

Gellu Naum, Leipzig, martie 1998

• Într-o singură săptămână, literatura română a pierdut patru scriitori: Gellu Naum (1 aug. 1915-29 sept. 2001), Florin Muscalu (13 aug. 1943-27 sept. 2001), Traian Olteanu (18 iun. 1941-27 sept. 2001), Iustin Panța (1964-27 sept. 2001).

Premiile Uniunii Scriitorilor 2000

Juriul, alcătuit din Ion Pop (președinte), Adriana Bittel, Adrian Alui Gheorghe, Lucian Alexiu, Mihai Cimpoi, Florin Iaru, Alex. Ștefănescu, Dan Tărbăla, George Vulturescu, a acordat:

Premii pentru debut:

- Simona Tache, *Împărțit la doi*;
- Tudor Urian, *Proza românească a anilor '90*;
- Ovidiu Verdeș, *Muzici și faze*.

Premiul pentru Debut „Laurențiu Ulici”, oferit de Uniunea Scriitorilor și Fundația „Laurențiu Ulici”:

- Ana Stanca Tăbărași, *Romantismul colorat*.

Premii pentru traduceri în limba română:

- Dinu Flămând, *Cartea neliniștirii* de Fernando Pessoa;
- Irina Mavrodin, *În căutarea timpului pierdut*. *Timpul regăsit* de Marcel Proust.

Premiul „Andrei Bantaș” pentru traduceri în limba română:

- Vasile Sav, *Despre muzică* de Sfântul Augustin.

Comisia minorităților, alcătuită din Slavomir Gvozdenovici, Gálfalvi Zsolt, Szilágyi István, Dagmar Anoca, Corneliu Reguş, Balogh József, Luminița Cioabă, a acordat următoarele premii:

- Iva Ardelean, *Nostalgia ferestrelor* (poeme);
- Dávid Gyula, *Literatura ardelenă. Literatură universală*;
- Domokos Géza, *Cetatea vorbelor*.

Premiul pentru ediții critice și antologii:

- Constantin Abălușă, *Poezia română după proletcultism*.

Premiul pentru copii și tineret:

- Pavel Șuşară, *Opt povești adevărate cu fânțe minunate*;

Premiul pentru memorialistică:

- Gabriela Melinescu, *Jurnal suedez, I*.

Premiul pentru eseu:

- Ion Vartic, *Cioran naiv și sentimental*.

Premiile pentru critică literară:

- Al. Cistelean, *Celălalt Pillat*;
- Marin Mincu, *Poeticitate românească postbelică*.

Premiile pentru dramaturgie și teatologie:

- Mircea Ghiculescu, *Istoria dramaturgiei române contemporane*;
- Iosif Naghiu, *Grup de orbi într-o sală de cinema*.

Premiul pentru proză:

- Nora Iuga, *Sexagenara și tânărul*.

Premiile pentru poezie:

- Ana Blandiana, *Soarele de apoi*;
- Angela Marinescu, *Fugi postmoderne*.

Marele Premiu al Uniunii Scriitorilor din România:

- Petre Stoica.

Premiul Opera Omnia:

- Gheorghe Griguru.

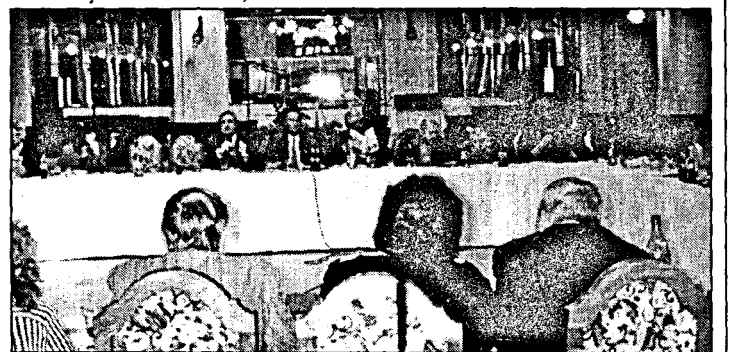
Premiile Literare „Frontiera Poesis”

septembrie 2001, Satu Mare

Acordate de: Redacția *Poesis*, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a județului Satu Mare

Cu sprijinul: Consiliului județean Satu Mare; Consiliului Municipal și Primăriei Satu Mare; Redacției „Informația Zilei” Satu Mare; Ministerului Culturii; Uniunii Scriitorilor din România; Asociației Editorilor și Publicațiilor Literare (APLER).

- Premiul *Opera Omnia*: Ion Pop;
- Premiul *Cartea de poezie a anului*: Ana Blandiana, *Soarele de apoi*; Marta Petreu, *Falanga*; Liviu Ioan Stoiciu, *Poemul animal*;
- Premiul pentru istorie literară acordat de Univ. „Vasile Goldiș” – Filiala Satu Mare: Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine – 23 august 1944-22 decembrie 1989*;
- Premiile pentru critică: Octavian Soviany, *Textualism, postmodernism, apocaliptic*; Romulus Bucur, *Poezii optzeciști (și nu numai) în anii '90*;
- Premiul pentru traduceri – poezie: Andrei Zanca pentru Dieter Schlesak, *Poeme și Richard Reschika, Apocaliptica în creația lui Paul Celan*;
- Premiul pentru *Revistă literară care promovează poezia*: Revista *Luceafărul*;
- Premiile revistei *Poesis* pentru poezie: Gellu Dorian, *Singur în fața lui Dumnezeu*; Lidija Dimkovska, *Metașpanzurare de meta-tei*;
- Premiul pentru debut: Rareș Moldovan, *Seara artificierului*;
- Premiul cultural al orașului Satu Mare: Redacției revistei *Autre sud* pentru promovarea poeziei românești în spațiul francez;
- Premiul „Mikó Ervin”: V.R. Ghenceanu, *Dreptul la singurătate*;
- Premiul literar „C.S. Anderco”: Ștefan Haiduc, *George Boitor*.

Sponsori ai *Zilelor culturale „Poesis”*: Redacția „Informația Zilei”; Universitatea „Vasile Goldiș” – Filiala Satu Mare; Fabrica de sticlă Poiana Codrului; Muzeul „Țării Oașului”, Negrești-Oaș; Casa de cultură „G.M. Zamfirescu”; MIKOTRONIC Cluj-Napoca, fam. Mikó; TEMCO Cluj, dir. Pompiliu Manea; Primăria Bogdand; SC ADC Satu Mare, Mezoși Ștefan; SC SAMTEL SA, Satu Mare

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

George Vulturescu,
Nord și dincolo de Nord

Radu Ulmeanu,
*Climatul fulgerului:
poeme regăsite*

Alexandru Pintescu,
Ordația. Alte boeme

După colecția *Poezii Clujului*, în care au apărut deocamdată Marta Petreu și Adrian Popescu, Editura Dacia a lansat colecția *Poezii Sătmărilor*:

Număr ilustrat cu
fotografii de
MARTA PETREU

Adrian Marino

la 80 de ani

„A. Marino... eseist curios și malign, mare scotocitor de cărți, cu un stil intelectual și acut, de expresie livrescă.“

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*

„Textul nu e sugrumat de note proliferante, anunțind tragice dileme privitoare la o dată sau la un titlu. Criticul își retrage, discret, instrumentele de pe masa de lucru și amatorii de mici exactități suave sînt trimiși – printr-o anexă bibliografică – la sursele directe, unde pot exulta de plăcere.“

Plăcerea firească a biografului de a descoperi și de a comunica nu vine niciodată în atingere cu necesitatea de a alege esențialul, semnificativul. Disprețul manifest pentru «biografia romanțată», dar și pentru aglomerarea haotică de date particulare (mistica documentului) trebuie înțeles, într-un plan intelectual, ca refuz al promiscuității, adică al insuficienței teoretice. A. Marino nu descrie, ci clarifică.

În această stăpînire a materiei prin efort interpretativ susținut e, cert, o îndrumare călinesciană.“

Mircea Martin, *Generație și creație*, 1969

„Nu doar – menținînd combinația paradoxală – octogenar tînăr, ci și liberal fervent! E încă o trăsătură a personalității sale care se cere subliniată. La o vîrstă la care nu prea mai ai altă soluție decît să fii conservator, nostalgic, cufundat în reveriile trecutelor juneți, Adrian Marino e un liberal energic, propovăduitor al gîndirii emancipate, al independenței de opinie, opus oricărui tip de autoritarism. Se pronunță sistematic împotriva tuturor «Führer»-ilor politici sau intelectuali, și nu la modul calm-declarativ, ci cu pasiune, cu vehemența unui om care a traversat secolul XX și a testat pe propria piele ce au însemnat sinistrele lui totalitarisme.“

Ion Bogdan Lefter,
Adrian Marino – octogenar: tînăr și liberal,
în *Observator Cultural*, nr. 80, 4-10.09.2001

Cuprins

• PUNCTE DE REPER

Petre Pandrea – „Semnele reînțelegerii“ Ion Vlad 4

• CRONICA LITERARĂ

Două cărți despre Cioran sau „România-le“ Irina Petraș 6

Cronica ideilor/Leibniz și vîrsta barocului Cătălin Ghiță 8

• ESTUAR

Pasiuni devenite virtuți Sanda Cordoș 9

Jurnal suedez II (1) Gabriela Melinescu 10

• DOSAR

Constantin Virgil Gheorghiu și exilul românesc 12

(cu o prezentare de Mircea Popa)

• CONVERSAȚII CU...

Dialog Matei Călinescu – Mihai Dragolea 14

• ESEU

Epistolă despre Wyndham Lewis Michael Finkenthal 16

• POEME

De ce?, Te-am întrebat, O ceată de cuvinte Iustinian Gr. Zegreanu 16

• BALCANOLOGIE

Cîteva stereotipii (I) Mircea Muthu 17

• SUPLIMENT APOSTROF

Centenar Németh László

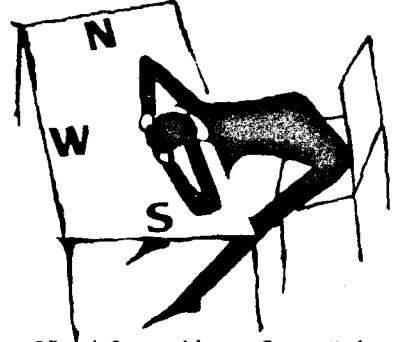
Revoluția calității Nicolae Balotă 18

Németh László și Jancsó Béla Cseke Péter 20

• CRONICA TEATRALĂ

Uitarea Eugenia Sarvari 22

Trădările memoriei Claudiu Groza 22

Petre Pandrea.

„Semnele reînceperii”

Ion Vlad

1 „Nu-ți face o idee nefirească despre oameni, ci judecă-i în chip natural, nu-i socoti nici prea buni, nici prea răi” (Georg Christoph Lichtenberg). Vladimir Streinu, căruia îi datorăm sintagma din titlul acestui text consacrat lui Petre Pandrea, era evident stînjinit în tentativa lui de a fixa dominantele unui portret Pandrea, aparținînd, remarca autorul articolului *Un „fiu al soarelui”* (*Pagini de critică literară*, II, 1968), stirpei rare a „toxicomanilor” culturii, formați la școala unor mari gînditori situați între înțelepții Orientului, filosofii Greciei antice și marile personalități ale secolului XX.

Ființe solare, oamenii de cultură celebrați de Petre Pandrea se regăsesc în reflecțiile lui Petre Țuța, în lecția oferită fostului elev de la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealului de către Nae Ionescu, prezență constantă în discursul reflexiv și în memorialistica lui Pandrea. De aici patosul inaugurării, *re-clădirii și re-începerii* sub semnul meditației, al necruțătoarelor diatribe împotriva actorilor lipsiți de moralitate ai vieții spirituale, politice și intelectuale din România deceniilor trei-șase ale secolului XX. Într-adevăr, elevul lui Nae Ionescu și, mai târziu, interlocutorul acestuia; iaristul și moralistul format la cuvîntul patetic și adesea exaltat al lui Vasile Părvan, unul dintre autorii manifestului *Crinului alb* (1928), Petre Pandrea se mișcă pe trasee adesea derutante, paradoxale, afirmînd și negînd vehement, descoperind marxismul în timpul studiilor berlineze, proclamînd enormități descinse din surse livești dintre cele mai heterogene, dar, în cele din urmă, stabilindu-și, în zona țărănească a Olteniei, locul unde oficiază în ipostaza de mandarin refugiat în turnul de ivoriu al contemplației neliniștite, agitate și frenetice de natură morală. Căci Petre Pandrea este, înainte de a fi un temut ziarist, avocat și un inconstant și instabil Cincinnatus oltean, un moralist trecut prin mari universități ale lumii, dar mai cu seamă prin școala gîndirii filosofice germane căreia i-a rămas credincios. Nietzsche, Stirner sau Heidegger sunt lecturile sale perfect asimilate, dar contrazise frecvent prin incursiuni în Marx sau prin utopice și prin excelență derutante trimiteri la nihilism sau la un soi de tradiționalism funciarmente opus convingerilor intime ale scriitorului din *Portrete și controverse*, din *Pomul vieții* sau din uluitoarea carte de memorialistică, datorată Editurii „Albatros”, *Memoriile mandarinului valah*.

Polemistul și moralistul intransigent și intratabil; exegetul pregătit în domeniile sociologiei, politologiei, filosofiei culturii; criticul literar antrenat mai degrabă în campanii decît într-o activitate constantă (altminteri perfect informat și neoscilant

în judecăți critice profunde și sprijinite pe lecturi solide) profesază mai mult ca sigur o ideologie temperamentală, adică un mod de a se situa sub imperiul unor evenimente și fenomene adesea diametral opuse; cînd sprijinit pe o metafizică a reinstaurării valorilor etice, cînd rigid și dogmatic, cînd influențat parcă de un poporanism *sui-generis* (admirația sa pentru Constantin Stere nu e strict legată de doctrina poporanismului său) sau mistuit de problemele ființei precum într-o angajare sub emblema existențialismului, Petre Pandrea este o personalitate fascinantă, oferind spectacolul de-a dreptul pasionant al inteligențelor în plină și inepuizabilă fervoare a ideilor.

Portretul compus de Eugen Simion (*Scriitori români de azi*, II, 1976) extrage, nuanțat, constituenții unui destin categoric opus idealului său de contemplator și observator detașat, ideal mărturisit insistent și probabil jucat orgolios în *Memorii*. De fapt, Petre Pandrea este personajul propriei sale cariere, atît de intense, dăruite, extinse în zone și domenii dintre cele mai diverse, iar angajamentul său este totdeauna total precum într-o soteriologie celebrată prin idei îndrăznețe, prin enormul unor afirmații, prin detestarea absolută a imposturii, minciunii, ignoranței și a semidoctiei frecvente în spațiul „statului ilfovean”, concept polemic și „executoriu”... pentru o geografie a mentalităților și a gravelor delicate morale. Scriitorul se consideră totdeauna angajat și una dintre cele mai semnificative manifestări ale acestui spirit analitic, premonitoriu, este *Germania hitleristă* (1933), carte a polemicii deschise și (de data aceasta) consecvente cu propria sa formație netrădată sub acest aspect. În retrospectiva anului literar 1933, Pompiliu Constantinescu include cartea printre lucrările demne de remarcat (*Scrieri*, 6, 1972) și nu avem de adăugat decît faptul, evident simptomatic pentru intelectualitatea românească a deceniilor trei-patru, că anatomia nazismului și a fascismului e inaugurată tocmai prin cartea unui gazetar și scriitor (portretele aduc aminte de desenul exact și nuanțat al figurilor din *Memorialul* cardinalului De Retz), în același timp sociolog și analist de o extremă și avertizată rigoare.

2 „On n'est jamais si heureux ni si malheureux qu'on s' imagine” (La Rochefoucauld). „Prologul” la volumul *Portrete și controverse* (apărut la Editura Minerva în 1971, volumul reunește textele din cartea apărută în anii 1945-1946 sub titlul de mai sus, *Germania hitleristă și Pomul vieții. Jurnal intim*, din 1946, cu un număr restrîns de aforisme eliminate) reproduce dialogul provocat de Ion Biberi în seria de interviuri din *Lumea de mîine* (Editura Forum,

1946). Avem de-a face, fără îndoială, cu cea mai prețioasă și mai cuprinzătoare cercetare a personalității lui Petre Pandrea, incitat și, în consecință, dispus la confesiuni, de unde și însumarea remarcabilă de date în portretul cercetătorului și scriitorului Ion Biberi, prezent în dubla ipostază a carierei sale strălucite, patronate de inteligență și rafinată observație, de om de știință și psihanalist redutabil.

„Fișa” compusă de Ion Biberi este în totul impresionantă, ca spirit de observație, în ordinea portretului intelectual („spiritual, tăios, inteligența analitică...”): patosul cunoașterii, fervoarea unei minți însetate de argumente și oricînd dispuse să cheme la un dialog teribil prin vocația dialecticii – hegeliană ca surse – și prin inteligența ascuțită, așadar un om al Renașterii, în ultimă analiză, dacă însumăm date de natură să fixeze definitiv o biografie intelectuală și morală: „...acceptînd riscul, afirmînd sau negînd, cultivînd chiar stilul de viață primejdios” (s.n., I.V.). O ființă consumată și dezlănțuită prin asumarea extremelor „repudiînd violent sau îmbrățișînd entuziasmat”. În fine, deși suntem încă departe de sesizarea și decantarea unor date caracterologice, recunoaștem în portret cultul obîrșiei, al unui topos programatic, afirmat și reluat în ordinea formației și a unei spiritualități inimitabile, arhetip al lumii țărănești, defel bucolice sau idilice, neatîns de nostalgii sămănătoriste sau poporaniste (temele sunt invocate și punctele sale de vedere sunt extrem de categorice, tranșante): „...nu-și recunoaște corespundențe afective durabile decît în spiritul de obîrșie oltenesc și brăncușian”.

Petre Pandrea construiește o „filosofie” a teritoriului original, o etică și – de ce nu? – o estetică menite să exprime un program valorizant extins asupra unor domenii situate dincolo de faptele artistice propriuzise și de marea sa pasiune pentru literatura lumii. Incomod și violent, inconsecvent și inegal în judecăți, el aparține mării familii a nonconformiștilor și a căutătorilor de certitudini, neocolind, însă, bătăliile riscante, din care te salvezi nu fără serioase răni. Dar acest intelectual adesea minat și asediat de contradicții poartă însemnele rare și privilegiate ale Ideii, ale bătăliilor și înfruntărilor duse pe terenul convingerilor și nu pe acela al compromisiurilor și lașităților. Petre Pandrea este un bărbat plin de curaj, trăind, cum observă inspirat Ion Biberi, „o viață de febre și nostalgii”. Să observăm tot acum că descoperim în scriitor un om neîmpăcat – în manifestările cele mai însemnate ale carierei sale – cu ipostaza intelectualului tentat să se adapteze cameleonic la timp și la eveniment, iar biografia lui este cea mai elocventă depoziție pentru o morală a insubordonării, a revol-

ei și a emergenței principiilor morale servite nu fără ani de disperată singurătate și suferință.

Memoriile mandarinului valah (Editura Albatros, 2000), combinație de jurnal și de pagini de memorialistică redactate după modele celebre precum De Retz sau Saint-Simon (primează impactul direct cu evenimentele și oamenii lor; portretul configurând o veritabilă narațiune – *histoire* –, de unde se pot extrage datele unor structuri – fiziologie și biologie, psihic și temperatură sufletească), sunt, împreună cu *Pomul vieții*, cea mai bună sursă pentru a restitui un Eu românesc, în cele din urmă, grație datelor și comentariilor monologate precum într-o narațiune a persoanei întii. Cititorul acestui memorial uluitor ca informație, destăinuirii și violență a contestărilor sau admirațiilor, va descoperi un personaj care-și contemplant propriul său joc, disimulările, măștile sau, pur și simplu, declarațiile mai mult decât originale și ostentative. „Mandarinul“ își argumentează și reunește datele menite să ipostazieze statura mandarină, lucidă, superioară și aparent detașată de mișcarea unei lumi consumate de probleme. Să reținem accentele mateine ale confesiunii, o spovedanie menită să epateze: „Ca prințul Floare-de-Crin, bolnav de durerea lumii și de melancolia creaturii, auzind muzica sferelor celeste, anxios de misterul cosmic, mă preumblam printre acești leproși ai Valahiei mele, cu distanță patetică și agonică, dornic de o faptă bună, mărunță și concretă“. Căci nu doar spectator la mișcarea lucrurilor, precum un Lucretiu care celebrează „natura lucrurilor“, Pandrea se consideră, adoptând cu deliciu o nouă mască (ipostază) un „*prince-paysan* cu complexe religioase ale faptelor bune cotidiene“.

Biografia acestui mandarin cu nostalgia „turnului de ivoriu“ se confundă cu experiențele multor intelectuali români (Nae Ionescu, Petre Țuțea, Emil Cioran, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu) cu studii solide în mari centre universitare (Petre Pandrea studiază la Berlin, Heidelberg, Paris, Roma), în domenii diverse dar tentate, prin excelență formației și culturii, de filosofie, metafizică, sociologie, antropologie etc., ceea ce ar putea explica adesea vehemența, intransigența sau violența unor contestări din perspectiva unui nesupus spiritului levantin, versatil și cinic. Contestarea e totdeauna categorică, evident arbitrară în mod fatal, dar funciarmente sinceră și nu cabotină (vezi Emil Cioran și primele sale cărți apărute în țară). Petre Pandrea e atras și de analiza, din perspectivă sociologică și politologică, a României și *Helvetizarea României* (carte needitată) propunea un regim interesat de urbanizarea țării și de asanare morală prin deștepțarea (s-o numesc astfel) a unei demnități naționale prin statuarea unei realități noi în acest spațiu european.

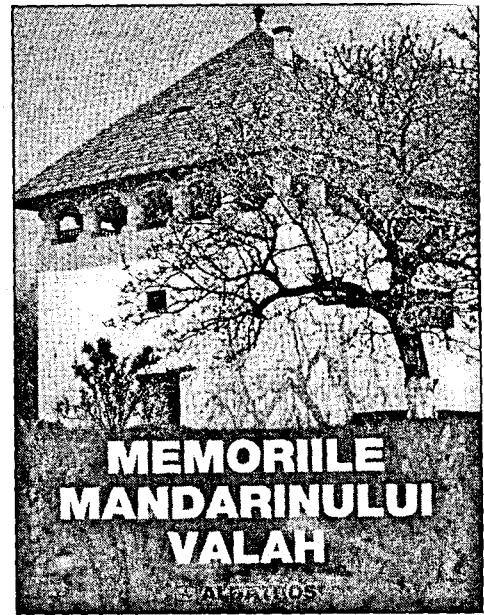
Altminteri, deziluziile sunt numeroase și proiectele par utopii, triste și dezolante utopii, de unde scepticismul convertit mai apoi într-un cinism conjugat cu luciditatea privirii unui cunoscător al istoriei politice și al geografiei politice din această parte de Europă („Eu sunt mereu sceptic. Rînjesc mereu. Atît mi-a mai rămas. Aceste rînjete, pentru istoria de mîine, pentru istoria faptelor de azi“. Petre Pandrea profesează o atare „stare“ aparent ostentativă și –

poate în cazul altor contemporani ai săi – cabotină, dar la el reflecțiile amare și învăluite în disperare sunt perfect justificate, dacă reamintim o biografie presărată de grave încercări: avocat celebru, acceptă să apere în instanțe grupuri de comuniști (în anii 1930-1940), pentru ca după 1945, în procesele intentate oamenilor politici și demnitarilor democrați, să-și asume, nu fără curaj și temeritate morală, apărarea lor în fața unor instanțe definitiv aservite puterii. Represaliile n-au întîrziat și anii de închisoare (în 1948 este închis pentru o perioadă de cinci ani) au alternat cu interzicerea de a profesa avocatura. Experiența acestor ani e relatată fără bravadă și fără patetism în *Memorii*. Ocnele Mari, Pitești, Aiud sunt denumiri ale unui itinerar pentru un „mandarinat“ al demnității și al păstrării spiritului de frondă atît de drag generației sale. Paginile unde evocă „Academia de sub pămînt“ de la Ocnele Mari sunt un document uman al solidarității și al reabilitării intelectualității românești; mai mult chiar, o replică la istorie și la timp prin cultură (amintirea lui Petre Țuțea este una dintre cele mai durabile).

Un om al bucuriilor inefabile ale naturii, omagiind anotimpurile, Petre Pandrea se consideră, în ciuda acestei mărturisiri, o ființă înclinată „spre tragedie, spre patetism“; tragicul e, însă, compensat prin natura sa patetică și prin afișarea unei „distanțe patetice a mandarinului în turnul de ivoriu“, căci Înțeleptul cunoaște și dezvăluie toate manifestările unei lumi, de unde și „nevoia de meditare“.

„Ich bin als Sontagkind geboren“; cel născut în luminile duminicii are tăria nepuizabilă de a asista și de a proteja valorile și atunci cînd prezidează „banchetele“ spiritului în închisoarea de la Ocnele Mari și cînd apără condamnați politici comuniști și apoi reprezentanți ai Partidului Național Țărănesc; Petre Pandrea („tolerant erasmic“), are, însă, tăria și demnitatea „în vreme de viscol“. Țăranul oltean și omul european prin cultură și orizont este un *cinic*, un ins lucid care se confesează în *Memoriile mandarinului valah* precum și lui Ion Biberi în *Lumea de mîine* pentru a-și îndeplini rațiunile unei morale de mandarin – înțelept pascalian și cu imense resurse de meditație asupra naturii umane, urmînd unei veritabile hermeneutici a cugetului, a rațiunii și a credinței. Pandrea contrariază adesea prin afirmații impulsive și neapărat epatante (dorința de a ajunge un țăran dintr-un colhoz din Bărăgan...), probabil privite cu un humor negru mai tîrziu, după anii de detenție și de grave experiențe din anii 1948-1955.

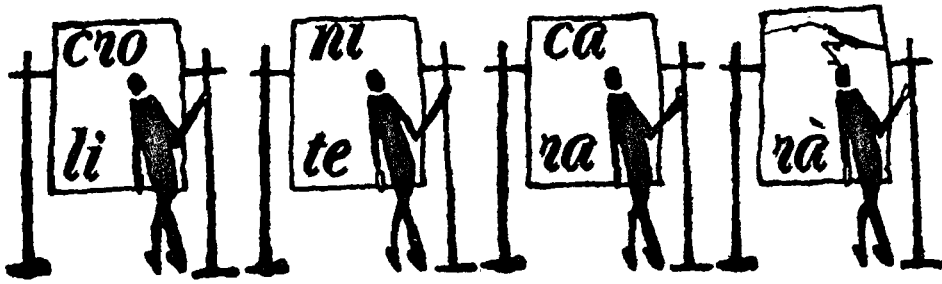
3 „Mandarinatul intelectual în Valahia a fost un blestem și o profundă realitate“ (Petre Pandrea). Exercițiile... mandarinatului sunt mai degrabă ale unui intelectual cu nostalgia detașării dar irepresibil atras și fascinat parcă hipnotic de „zumzetul vieții“; căci ascensiunea spre/în turnul de ivoriu devine mai degrabă o metaforă sau, prin extensiune, o alegorie a condiției intelectualului incapabil să se desprindă de realitate, de agresivitatea sau de vulgaritatea acesteia. „Mandarinul din mine“ este sintagma autocunoașterii și autopsihanalizării în închisoare („supravegherea strictă de sine“), numai că totul devine o nostalgică utopie, fiindcă revenit în țară după studii solide de drept, filosofie și sociolo-

gie, Pandrea se angajează pe terenul cel mai inflammat și mai agitat: *gazetăria*, trăind – scrie memorialistul – un *mandarinat erasmic* printre fanatici și provocatori. Ei sunt, desigur, oamenii zilei: politicieni, escroci și ziaristi cu apetituri de afaceriști verosi. Credința sa în intelectuali și într-o lume de „tehnocrați“ debarasați de amoralitatea clasei politice se transformă într-o activitate de ziarist virulent și necruțător, cultivînd pamfletul și articolul de presă în stilul unui Ion Vinea sau, mai cu seamă și mai exact (prin extracție și redescoperire a originilor), în formula lui Tudor Arghezi.

Autoportretul, compus din date biografice numeroase, prin alăturări în tehnica unui veritabil colaj de alte portrete, adăugînd întîmplări – multe dintre ele cu totul inedite cititorului de azi – și oameni, fapte și evenimente, personaje din culise și, altele, din planul întii al vieții sociale și politice, se citește în *Memorii* cu o extremă atenție. Pandrea se analizează și își proiectează eul său, fără ipocrizie și fără o falsă și afișată modestie; el există printre oameni, oscilant, contradictoriu, insolent uneori, extrem de dur și de categoric alteori, dar totdeauna într-un discurs cu un verb viu, imprezizibil, original și extrem de colorat. Vocabularul vine din frecventarea marilor moralisti (Montaigne e un nume de referință și prilej de autointrospecție), din adeziunea la scriitori precum Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, sau filosofi ca Petre Țuțea și Nae Ionescu, admirîndu-i pe C. Stere (în termeni supremi) și pe întemeietori. ■

(continuare în numărul următor)

Două cărți despre Cioran sau „România-le“

Irina Petraș

La mică distanță una de cealaltă, au apărut două cărți fundamentale despre Cioran: Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României“* (Ed. „Biblioteca Apostrof“, 1999, 440 p.) și Ion Vartic, *Cioran naiv și sentimental* (Ed. „Biblioteca Apostrof“, 2000, 418 p.). Am citit cronicile apărute în presa literară, unele serioase. Mi-au plăcut total cele care le puneau în aceeași oală (vulgăritatea expresiei e intenționată) nu fiindcă aveau amândouă aproximativ același subiect, ci fiindcă se întâmpla ca autorii să trăiască sub același acoperiș. Amănuntul, cu totul nesemnificativ în împrejurarea numită „operă originală și autonomă“, pune în umbră subiectul însuși, de o însemnătate încă neformulată răspicat. Mi-am propus să scriu despre cele două cărți prefăcându-mă că nu-i cunosc pe autori. Mă voi ține de cuvânt, cu precizarea că lucrul nu e doar extrem de dificil, ci și surprinzător de simptomatic, îmi dau seama. În istoria lor, românii s-au prefăcut mereu că nu știu tot ce li s-a întâmplat și din cauza altora, așa încât acești alții au putut să-și desăvârșească proiectele mizând tocmai pe această „prefăcătorie istorică“, pe ne-îndrăzneala românească.

Ciudățenia din titlul acestor rînduri – „România-le“ – imită formula utilizată de Mona Ozouf și Pierre Nora pe frontispiciul celor șapte volume de istorie a Franței: *Lieux de mémoire. Les France* (sic!). Existența mai multor Franțe, funcție de perspectivă și de exigența actuală care fondează un trecut niciodată fondator prin el însuși, este argumentată prin locurile memoriei, nu prin timp. Locurile durează, timpul curge. În cazul României, gramatica nu-mi lasă libertatea de a răta că vorbesc despre mai multe fețe ale aceleiași României, articolul fiind încorporat substantivului. Formula „barbară“ *România-le* are însă avantajul ambiguității – acel *le* e și semnul decupat al pluralului, dar mai e și posesivul (livresc): *România lor*. Oricît de ciudat, spune deodată că există mai multe României și fiecare în parte e a celui care și-o asumă și o descrie. Mai mult decît atât, amîndouă cărțile, s-o spun de la început, fac efortul de a sugera exact *rezultanta* care ne lipsește. Ele sînt adevărate manuale de istorie și psihologie a poporului român – lectura lor ar putea aduce în prim-planul tinerelor generații întrebările necesare pentru a îndrăzni pasul/pașii următori.

Despărțirea de Cioran cel din *Schimbarea la față...* (și nu e singura figură a culturii române care așteaptă un tratament similar din partea posterității) nu se poate face decît după luarea unei distanțe ideologice (în măsura în care opiniile unui tînar exaltat și dornic să șocheze cu orice preț, să-și acopere cu vorbe „măreția“ presupusă, constituie elemente ale unei ideologii care să merite ori să pretindă analize și spaime – mie, recunosc aici, „cazul“ Cioran mi se pare disproporționat) pentru a cîntări, neapărat contextual și cu toată grija, cum singur Cioran și-o dorea, impactul aserțiunilor sale scandaloase. O face exemplar Marta Petreu. Abia apoi se pot detalia profunzimi metafizice și descrie „interioare“ cioranice, așezîndu-l în galeria marilor personalități/personaje ale literaturii (române). O face memorabil Ion Vartic.

I. Trecutul deocheat

Cînd Cioran constata, amar: „Scriitorul care a făcut prostii în tinerețe, la debut, e ca femeia cu un trecut deocheat. I se reproșează veșnic“, cred că avea în minte mai multele sensuri ale „deocheatului“. Trecutul său și al României interbelice nu e doar nedemn, reprobabil, imoral și vinovat, ci și „făcut“ ca atare de o privire străină, rea, răutăcioasă și chiar invidioasă. Străină în sensul ignorării totale (voite?) a unei stări de lucruri care în orice altă parte a lumii explică și disculpă. Mai mult, comparația nu poate fi întîmplătoare la un as al cuvintelor ambigue. Un același comportament din tinerețe e deocheat și de neiertat la femeie și firesc și acceptat ca inventar onorabil la bărbat. Prin urmare, constatarea trimite și la cantitatea de discriminare conținută în epitetul cu pricina...

Să spun de la început – Marta Petreu este un comentator atît de tranșant, de net încît textele sale par mereu obraznice, deocheate, impertinente și impudice. Poeta a fost adesea descrisă în termeni înrudiți cu cei de mai sus și și-a asumat ea însăși *nerușinarea* și *minia*, logica îi este locul psihic/mental preferat, iar jocurile manieriste – instrumente de disecție și situare în spațiul lumii și literaturii deopotrivă. În cartea despre Cioran, îi simt netitatea izbucnită dintr-o exasperare. Se vorbește pe toate drumurile, la noi și aiurea, despre devieri de dreapta, legionarism și aberații de stînga fără o (re)întoarcere la texte, la date și documente, fără a deschide polemica pe o bază informată și, pe cît cu puțință, obiectivă. Ca un profesor gata să-și piardă răbdarea, dar pentru care menirea e mai presus de umori, Marta Petreu ia sub microscop generația „legionară“ și o descrie aplicat și fără rețineri protocolare. O carte aspră, tăioasă, ocolind aproape cu totul compromisiunile prin gesturi/fraze bruște care au obosit să se tot strecoare prin hățșurile conjuncturale și superficiale. Extrem de atentă la mai multe priviri posibile, autoarea le „rezolvă“ sec și documentat, cu un patetism conținut și părținiri discrete, una cîte una.

Schimbarea la față... i-a dat autorului bătaie de cap căci a fost privită cu „ochii unui occidental“, ca secret reprobabil, ca rană supurîndă sub o cicatrice de mult vindecată, fără un efort minim de a înțelege o perioadă din viața lui Cioran, a României și a Europei greu de prins în cîteva sentințe mereu grăbite și „definitive“. Trecutul său politic e pentru Cioran depășit, adică trecut prin ruminaarea gîndului matur. Dar nu-i trecut pentru ceilalți. Căci tînarul filosof suportă o distorsiune dublă – pe de o parte și înainte de toate, românismul e pentru românii *cauză*, nu *efect*. Românii pun în seama românismului lor, pripit și nediferențiat, toate neîmplinirile, toate ororile. Alte neamuri își

definesc prin date arhetipale, etnice, comunitare toate împlinirile, toate izbînzile și „făcaturile“ memorabile și împlinesc și fac mai departe pentru a crește greutatea unei/acestei dimensiuni în ochii omenirii – vezi maghiarismul, de pildă, exemplu oricînd de urmat. Acesta e deja, de multă vreme, un *efect*, o rezultantă a unor împliniri asumate.

Pe acest fundal ne-isprăvit și foarte critic, intervine iluzia rezolvării rapide, printr-o mișcare brutală, a neîmplinirii românești, prin acumularea ne-critică a tuturor tarelor așa încît poporul cel mic să acceadă la o Istorie cu majusculă. Pe cît de mare dez-amăgirea primului timp, pe atît de mare amăgirea celui de-al doilea. Între două gesticulații extreme și formulate necruțător, se zbate o personalitate ea însăși contradictorie, solitară și incapabilă, în fond, de înrolări.

Studiul Martei Petreu pornește de la perioada de refuz politic, cea dintîi, de opțiune pentru spiritualul pur, afirmată fără echivoc de Cioran, Eliade, Noica. A doua perioadă, cea mai controversată și mai „periculoasă“ (crede Cioran însuși) e cea a implicării politice. Cioran tînarul, foarte tînarul, își ia în sarcină trezirea violentă, brutală a propriei țări pentru a fi pe măsura proiectelor lui orgolioase, „imperialiste“. E un comportament al epocii, și nu doar la noi. Și nu doar al acelei epoci. Revolta tinerească intră în ritmurile generațiilor succesive. Ultima perioadă, grea nu doar din vina lui, e cea a desprinderii de un banal, totuși, gest de tinerețe. *Schimbarea la față...*, precizează autoarea, apărăa aproape în același timp cu alte trei cărți și era contemporană cu lucrul la cea de-a patra. Argument suficient al caracterului ei umoral și trecător, nicidecum cotropitor și exclusiv. Hăituirea lui Cioran e, cred eu, o vină de multe ori mai gravă și niciodată privită deschis ca atare. Singuratic și prăpăstios, nedorindu-și nici funcții, nici averi, ba nici măcar o slujbă, mulțumit în ipostaza de student etern care nu are nimic decît libertatea contorsionată a gîndirii sale „private“, Cioran nu putea fi pedepsit și manipulat după metode tradiționale – nu i se putea lua nimic, nu i se putea face nimic cînd moartea însăși îi era gînd firesc. Unui asemenea om trebuia să i se ia chiar posibilitatea de a fi el însuși. Despărțirea de limba română, de țară, de compatrioți și pe cît de deliberată, pe atît de „sprijinită“ de urmăritorii neobosiți. Cînd spune mai tîrziu, agasat: „Sînt sîcîit de dușmani mai vechi, care-mi reproșează și acum convingerile din tinerețe. Același lucru mi se întîmplă, din păcate, și dincolo de ocean. Ce tîmpenie! Nu poți scăpa de trecut, mai ales de un anumit trecut. Ce datorrez Gărzii de Fier! Consecințele pe care a trebuit să le trag dintr-o simplă ambalare de tinerețe (s.m.) au fost și sînt atît de disproporționate, că drept urmare mi-a devenit imposibil de-a mai fi campionul unei cauze, fie ea inofensivă sau nobilă sau Dumnezeu știe cum“ [...] „Trebuie înțeles totul cu grijă“ [...] „Nu mă voi mai întîlni niciodată cu mine“, sînt înclinată nu doar să-l cred, ci să citesc printre rînduri o veritabilă tragedie.

Cioran a fost mereu cel care îi scria în 1933 lui Bucur Țincu (personaj care-și găsește un loc luminos în cartea Martei Petreu): „Sunt un om atît de orgolios și cu simțul eternității atît de dezvoltat, încît mi-ar fi imposibil să fac politică. Nu este numai democrația proastă, ci toate sistemele politice și sociale sînt egal de proaste“ (s.m.). E vorba

de o anume structură, de o situație particulară și violentă în expresie față de lumea înțreagă. Singura ferită de violențele sale e amintirea lumii copilăriei din Rășinari. Să spun aici că pledoaria în favoarea singularității lui Cioran pe care o rostește Marta Petreu e extrem de convingătoare. Toate simpatiile pentru Germania vizitată în acei ani sînt simpli catalizatori ai voinței exuberante și mereu nesăbuite de a întreprinde ceva uriaș, mareț, delirant pentru țara sa. Nici o clipă nu uită însă să spună/scrie că sînt doar „anumite (s.m.) realități“ acolo care îi plac. Sentințe de genul „Oamenii nu merită libertatea“ sînt expresii ale exasperării, ale nerăbdării tinerești, fără dedesubturi „nedemocratice“. O libertate „instituționalizată“ nu-i deloc mai bună ori mai rea decît o dictatură dacă nu există libertate interioară și voință de a ieși din mediocritate și din suficiența de beneficiar al unor drepturi pentru instaurarea cărora nu ai făcut nimic. Ieșirea din cuminenție e cea care-l fascinează în modul cel mai natural pe feciorul popii din Rășinari – „neliniște infinită“, „grandoare“, „exaltare a vitalității“ și mîndria de a fi ceea ce ești demonstrată și susținută abia în urmă de fapte. (E și cazul particular al lupilor tineri demonștrînd autoritar „bătrînețea“ în numele unor opere care abia de aveau să se scrie de acolo înainte – precizează atent Marta Petreu, sugerînd dimensiunea orgoliului unei generații întregi.) Exact ce nu au românii și nu au avut niciodată, crede Cioran, căci au fost mereu convinși că țara lor e „cea mai nenorocită țară de pe glob“ și, prin urmare, nu-i nimic de făcut ori făptuit. Responsabilitatea etică, revoluția națională, colectivismul național sînt, în fond, proiecte pozitive și utopice. În viziunea lui Cioran, ele se întemeiază pe voință a comunității întregi, pe trezirea unui neam. Oricît de ingenioasă, trimiterea la eră Ceaușescu mi se pare forțată. Descrierea ceaușismului e exactă, corectă și foarte pertinentă luată în sine, ca paranteză lungă în corpul cărții. Să spun aici că, ici-colo, lapidaritatea unor încheieri e excesivă – etichete precum „Cioran precursor al lui Ceaușescu“, „Eminescu precursor al legionarismului“, „Cioran avocat al crimei lui Hitler“ sînt doar scandaloase și nesfîrșit discutabile. Întîi și-ntîi pentru că se oferă ca *etichete* într-o carte a nuanțelor și a decantărilor atente, care excelează tocmai prin finețea cu care îmbină tonul tăios, închiș și subtilitatea insinuantă, deschisă.

În toată cartea, sentimentul că te afli la un proces a-tipic e acut. Nu există acuzare și apărare, ci instrumentare pedantă a unui caz rătăcit în chițibușerii avocățești. Marta Petreu vrea să limpezească o dată pentru totdeauna lucrurile și să obțină sentința achitării unui vinovat fără vină. Dar procesul trebuie să fie absolut cinstit, iar vocea ei să fie purtătoarea de cuvînt a „inculpatului“ și a posterității sale prelung cîrtoare, amestec de iubire și ură. Cazul, extrem de complex (Cioran vs. România) și cu foarte încărcate culise, obligă la fandări, la mărunte compromisuri, la recunoașteri parțial inventate (prin punerea de accente) înainte de a anula, prin strînsa pledoarie finală, orice vină. Căci „faptul că ideile ei [ale cărții] n-au fost nicînd puse în aplicare în mod explicit a fost un noroc pentru toată lumea, inclusiv pentru Cioran însuși“. Cu alte cuvinte, nu există victime, totul reducîndu-se la presupunerii – care nu intră sub incidența vreunei legi – despre ce s-ar fi întîmplat dacă... sau

dacă... La 22 de ani și 7 luni, numărați nu întîmplător atît de exact de Marta Petreu, toate ideile ard, iar „prăpăstiile“ sînt la îndemînă. E o circumstanță atenuantă. Dosarul alcătuit de Marta Petreu e metodic pînă la pedanterie și poate umple de invidie orice magistrat. Caută și găsește *istoria și geneza* fiecărui detaliu țînînd de cartea lui Cioran. De unde îi vine titlul, care era atmosfera epocii, ce se scria în presa vremii, ce sintagme sau gesturi erau în vogă. Cîteodată am impresia că se lasă furată de plăcerea de a constata că, foarte informată fiind, poate identifica la orice pas „precursori“. Nu e prima oară cînd constat siguranța cu care scoate din raft „precedentul“, iarăși ca un versat (și foarte expresiv, uneori pînă la pictural) magistrat al ideilor. Fără a avea aerul unui șoarece de bibliotecă (ieșirile sale în agora au mereu ceva aural, chiar și în cele mai sumbre dintre rostiri), mărunțește tom după tom, ca și cum s-ar teme de suspendarea în rotundul ei inefabil a vreunei idei. Căci descoperirile sale nu indică decît arareori fraude și nu ranchiuna o mînă în luptă. În rudiri, preluări, prelungiri, ramificări, nuanțări, contrapuneri se adaugă unele după altele ca într-un covor care-și păstrează și nodurile pe față, ca să se știe și să se ia aminte. Să fie *déjà-vu*, *déjà-lu*, *déjà-dit* postmodernist?! Oricum, cel dintîi ar fi de partea ei Cioran însuși, cel care vorbea încîntat despre legitumul „jaf de extaze“.

Cum bine spune, chiar dacă, diplomată mereu, șterge toate accentele, „romanul familial“ al lui Cioran, proiectul său grandios și delirant pentru România au de compensat cei o mie de ani de grea suferință a Ardealului de către unguri. Unirea din 1918 „n-a găsit soluția optimă, conchide Marta Petreu: una prin care să stingă resentimentele românilor, dar fără să lezeze drepturile legitime și garantate prin tratatele internaționale ale minorităților“. Românii nu știu să fie stăpîni cu forța, de aici resentimentele teoretice. Iuliu Maniu nu vrea să întorcă unghiul tratamentul aplicat românilor secole în șir. Gestul lui elegant și democratic nu rezolvă problema. Pentru ardeleni, în plus, administrația românească a însemnat haos și dezordine, nicidecum demnitate în fine dobîndită și siguranță de stăpîn în propria țară. Comunismul avea să desăvîrșească dezamăgirea și se mai pot vedea pînă astăzi urmările greșelilor politice. La sărbătorile naționale, ardelenii se bucură anacronic că pot spune, arborînd tricolorul, „noi sîntem români“. Ca și cum s-ar afla încă sub stăpînire străină...

Foarte bine gîndit și scris mi se pare capitolul despre Doctrina legionară. Mișcarea e descrisă și demontată etapă cu etapă, text cu text. Sînt arătate cu degetul trucurile propagandistice, vagul revendicării, ambiguitatea voită a programelor, efectul acțiunilor concrete, oricît de mărunte, exaltarea trecutului, definițiile „nebuloase“, în „termeni de basm“.

„În absența unei cercetări istorice și sociologice de tip pozitivist, care să elucideze punct cu punct“ nu doar circulația ideilor de factură legionară, ci un întreg secol bulversat, Marta Petreu își croiește curajos drum printre *-ismele* veacului, încercînd să le descâlcească. Partea „cea mai vizibilă“ a unei doctrine sau atitudini nu e întotdeauna cea mai pregnantă, cea mai importantă, mai definitivă, ci, de multe ori, aceea care a fost investită prin „conspirații“ ale inter-

pretării și punerii sub reflector. E, adesea, o „regie“. Cînd am citit (tradus) cartea lui Ricketts despre anii românești ai lui Mircea Eliade și am gustat luciditatea și calmul analizei, m-am gîndit la obstinția păguboasă cu care își țintuiesc românii personalitățile sub etichete degradante ca pentru a se scuti de obligația și truda de a le cuprinde și continua. Generația din '27 a devenit pentru mulți români de rînd, grație acestei regii falimentare, generația unor ticăloși antisemiți și nimic mai mult, tot așa cum personalități ale deceniului 6 cad sub firma prostașismului trădător. Definierea grăbită cu *anti* e o modă de pagina întîi a revistelor de scandal. Eminescu și Conta depun în „procesul“ Cioran, de pildă, ca junimiști tradiționaliști, antieuropei, xenofobi, antisemiți. Extremismul e mereu de un singur fel, nu numește *orice* exagerare, orice apăsare pe o pedală unică. Legionarii îl continuă în *necunoștință de cauză* pe Maiorescu?! Continuarea are nume propriu doar „în cunoștință de cauză“, altfel e coincidență parțială și rareori semnificativă. Simpatia pentru Ionescu și antipatia față de Eliade sînt detectabile (și cîteodată vinovate prin cursul pe care-l impun demonstrației) și la Marta Petreu. În scrisoarea din 1945 a lui Eugen Ionescu către Vianu, în cuvintele „Nae Ionescu, Mircea Eliade au fost îngrozitor de ascultați“, eu nu văd o depoziție de martor obiectiv, ci răbufnirea invidiei și chiar o umbră de delațune...

Întrebarea despre „legionarismul“ unor vîrfuri ale culturii române interbelice mi se pare extrem de dificilă și răspunsul se rotunjește greoi. Vagul doctrinei favorizează, neîndoind, preluări deviate. Entuziasmul și avîntul tineresc făceau restul. Intervențiile prolegionare sînt, remarcă exact Marta Petreu, „mai confuze decît laconicele texte ale lui Codreanu“, căci, precizează autoarea la un moment dat, „trebuie să spun că nici una din aceste ultime idei [vezi pag. 110] de mare succes nu poate fi socotită rea, nocivă, periculoasă *în sine*; încărcătura fiecăreia este declarată idealistă, nobilă, morală“. *Mistica* renașterii naționale, în schimb, nu poate fi decît „pîcloasă și irespirabilă“, ca orice mistică. Cum totul e relativ în materie de politică (Cioran o știa prea bine: „Toți oamenii au și nu au dreptate, pentru că totul este explicabil și absurd totodată“; sofismele traduc, neîndoind, o mare criză de lehamite). Marta Petreu lasă martorii să vorbească și intervine periodic pentru a atrage atenția asupra unui nou indiciu, asupra unei devieri a cursului ideologic, asupra unei posibile explicații. Schopenhauer, Spengler, Lovinescu, linia ardelenescă (de la Școala ardelenă la Octavian Goga, cu un accent inedit și meritînd reveniri pe *Țiganiada* lui Budai-Deleanu), Eliade și Eugen Ionescu, Noica și D.D. Roșca, textele legionare, dar și Nietzsche, sînt martori cu intervenții inteligente instrumentate de autoare grație cărora poziția lui Cioran capătă coerență și *loc*.

Destinul *Schimbării la față...* a fost altfel de la bun început. Deși înclin să cred că „frazе fantasmale și teribilisme estetice“ sînt de regăsit și în această carte ca în toate celelalte cărți cioraniene, că, prin urmare, e de discutat și despre ea ca despre o carte în care funcționează „concepția auctorială și estetică, deci ontologia operei de artă și a creației“ – căci „buclă“ de cîțiva ani pe care pare s-o facă Cioran în teritoriul politicii e prea *altfel* și *în*, pînă la urmă, *dezacord* cu doctrina îmbrățișată și promovată de ceilalți (cum o

treu) ca să nu dea de gândit legitimitatea abordării sale cu aceleași instrumente –, faptul că în epocă e reținută mai ales pentru portretul negativ al României și pentru temperamentul excesiv al autorului conduce la încheierea că impactul ei a fost, vrînd-nevrînd, politic. E meritul indiscutabil al minuției cu care înțelege să lucreze eseista scoaterea la lumină a „codului filosofic” folosit de Cioran, cod grație căruia incoerența și dezordinea dispar dînd la iveală filosofia spengleriană ca model aproape tiranic, dar și posibila situație a lui Cioran alături de aripa extrem critică a românologilor, alături de Ion Budai-Deleanu, D. Drăghicescu, Șt. Zeletin, Constantin Rădulescu-Motru și D.D. Roșca. „Tonul lui Cioran este același ca în restul cărților sale: asertoric, pătimaș, definitiv. Autorul nu argumentează, nu demonstrează, nu persuadează, nu explică; pe un ton înalt monoton, el denunță și condamnă, în fraze categorice ca ale profeților din Vechiul Testament, realitatea românească, iar alții indică, pe tonul imperativului categoric, calea de urmat.”

Portretul României, sumbru și neiertător, ar putea justifica includerea cărții sub specia pamfletului. Cum bine spune Marta Petreu, afirmațiile lui Cioran sînt pe cît de brutale, pe atît de „aproape adevărate”. Paralela cu *Țiganiada* e ingenioasă și ar putea fi, cum spuneam, dezvoltată încă și mai mult – ea e o dovadă discretă că autoarea însăși înclină spre considerarea *Schimbării...* ca literatură, nu ca manifest politic.

Intelligent atacă Marta Petreu atitudinea ambivalentă și analitică a lui Cioran față de străinii din România – unguri, evrei, sași. Aceștia rămîn, pentru el, o problemă periferică. Răul vine din firea românilor, din incapacitatea de a se înscrie agresiv, năvalnic și naiv în marșul istoriei. Ambivalența lui Cioran vine din atitudinea sa mereu dublă – orice afirmație vizînd prezentul se sprijină pe un trecut încă nedigerat. Respingerea sa e teoretică și își are rădăcinile în istoria de asupriți a Ardealului și a propriei familii. Acceptarea e practică, ține de prezentul relațiilor sale cu aceiași străini și aprecierile nu ezită să se rostescă. Din dorința de a așeza totul în context corect, cîntărit atent și nepărtinitor, Marta Petreu observă că armonia era greu de realizat în România Mare nu doar din cauza ostilităților românești față de niște minorități (stăpînii de odinioară, mai evoluți prin forța istoriei), ci și fiindcă exista „o anume reavoință inerțială a chiar minorităților în discuție, minorități care refuzau să se integreze și își manifestau pe față regretul după vechea lor apartenență”. Împărțit între sentimente contradictorii, Cioran își oferă voluptatea „de a fi obiectiv cu cei care te-au terfelit, te-au spurcat și lovit”.

Parcurgînd cu răbdare toate fețele *Schimbării...* propovădite de Cioran în cartea tinereții sale, Marta Petreu sugerează și altceva, și lucrul acesta mi se pare cel mai important – „procesul” intentat lui Cioran de posteritate e disproportionat, dosarul, prea voluminos, riscă să împotmolească demonstrațiile înseși. A sosit timpul lucrărilor sobre și lucide care să extragă esențialul din masa conjuncturalului și să catalogheze niște focare îndelung întreținute de discordie și neînțelegere. Citite fără prejudecăți, texte incendiare și reprobabile se dovedesc a fi ceea ce sînt – polemici cu contemporanii săi. Căci „Cioran nu este adversarul de principiu

al democrației”, de pildă, subliniază cercetătoarea, ci al democrației vremii sale. De citit *Spovedania* reconstituită de Marta Petreu din frînturi cioraniene. Gest, după mine, de infinită delicatețe – într-o carte-proces de mare echilibru, personajul principal se cuvine să-și rostescă pledoaria. *Uritul ontologic* se impune, în cele din urmă, drept cuvînt-cheie. Fie că i se acordă ori nu, artistul, gînditorul privat își arogă dreptul de a fi altfel, de a gîndi și crea după tipare incomode, scandaloase, apocaliptice, de-a lăsa în seama posterității sarcina decantării adevăratului înțeles. ■

Cronica ideilor Leibniz și vîrsta barocului

Cătălin Ghiță

Un consistent eseu despre Leibniz, împreună cu o selecție din textele filosofului, oferă Vasile Muscă în volumul *Leibniz, filosof al Europei baroce* (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001). *Skbema* cărții coincide cu un chiasm epistemic; abordînd creația gînditorului german, autorul declează o dihotomie: „filosofia barocului, adică filosofia aparținînd epocii istorice a barocului, și barocul filosofiei, adică filosofia ce poartă amprenta stilului și problematicei de gîndire a barocului” (p. 5).

Preluînd o analogie a lui Blaga, Vasile Muscă așază *Monadologia* în prelungirea categoriei baroce a „involtului”. Propensiunea postrenascentistă pentru exces și trans-limitare se va traduce, la nivel infratextual, prin metaforele „lumilor din interiorul lumii”. Figura arhetipală pare a fi shakespearianul „teatru în teatru”, deopotrivă principiu generator și marcă stilistică.

Termenul de *baroc* a suscitat polemici acerbe. Unul dintre contestatarii cei mai vehemenți ai acestuia a fost Ernst Robert Curtius, care a propus conceptul de *manierism*. „Acreditarea” barocului a venit din partea lui Jakob Burckhardt și, mai ales, a continuatorului său pe linie estetică, Heinrich Wölfflin. Cu toate că mulți teoreticieni ai curentului (printre aceștia numărîndu-se și Adrian Marino) tind a-l deriva din Reformă, Vasile Muscă îl consideră un avatar al Contrareformei. Cum teleologia catolicismului era glorificarea Divinității, eseistul observă aceeași intenție explicită în cazul *Disertației metafizice* a lui Leibniz. Însă tot *ad majorem gloriam Dei* va scrie și poeta Catharina Regina von Greiffenberg, una dintre cele mai cunoscute figuri protestante din Austria secolului al XVII-lea. Este evident că elogiul lui Dumnezeu caracterizează barocul, însă nu se poate în nici un caz conchide că acesta s-ar revendica mai degrabă din Contrareformă.

Grund-ul ideologic al lui Leibniz este universalitatea. Din această rațiune, gînditorul va deveni un susținător al imperiului, etichetîndu-l drept „singurul mijloc de redresare națională aflat la îndemîna germanilor” (p. 17). Dorința de universal va fi grefată și pe filosofia propriu-zisă a acestuia, constituită în funcție de binomul „centru”/„periferie” („principal” *versus* „secundar”, în termenii lui Virgil Nemoianu).

Generalul dictează particularului doar principii armonici, acesta din urmă coerciînd sub incidența vreunui sistem coercitiv transcendent. Aceași opoziție funcționează și la nivelul unor scenarii arhitectonice (arta construcției fiind una barocă prin excelență) menite să traducă o falacioasă *coincidentia oppositorum*. Orașul modern, după cum arată Claudio Giulio Argan, are un centru în formă de stea, care permite o serie de perspective distincte asupra periferiei. Ultima, în schimb, nu are decît o deschidere spre centru. Vasile Muscă notează: „Se poate citi, în plan secund, în această împrejurare, o expresie a triumfului centralismului feudal absolutist” (p. 29).

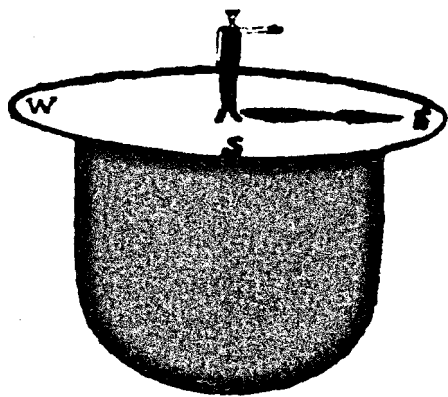
Eseistul îl opune pe Leibniz lui Spinoza. Infinitatea monadelor (monade recuperate în ordine pozitivă, sub specia intercon condiționării) intră în contradicție flagrantă cu monosubstanțialismul (care imprimă individualului o dimensiune negativă). Dialectica hegeliană se găsește, *in nuce* și puternic metaforizată, în *pattern*-ul leibnizian al „republicii de suflete” (sugestivul termen îi aparține lui Mircea Florian).

Releul noetic al barocului este operațional în măsura în care următorul postulat este satisfăcut: „esența fiecărei existențe se dezvăluie mai profund prin actul mișcării decît în repaus” (p. 20). Recurențele acestei teze îl determină pe Vasile Muscă să-și orienteze analiza în direcția unui teritoriu guvernat de legi heraclitiene, *topos* al proteismului și al impermanenței, pe care îl va descoperi și în opera lui Leibniz, tradus în tropi ai dinamismului.

Idealul armoniei prestabilite constituie cheia de boltă a demersului filosofic leibnizian, care, prezentînd această lume ca pe cea mai bună dintre lumile posibile, încearcă să concilieze două perechi de concepții opuse: una etică (existența răului intramundan și infinitatea bunătății divine), cealaltă religioasă (constrîngerea transcendentă și libertatea imanentă). Soluția oferită de gînditorul german este, potrivit lui Yvon Belaval, *unitas in varietate* (tristă consolare pentru cel care, într-o vreme, năzuia să construiască o *philosophia perennis*).

Oricum, barocul nu poate oferi răspunsuri definitive la criza postrenascentistă. „Lipsit de forța spirituală interioară, capabilă să-l propulseze în direcția unei concepții dialectice asupra contrariilor”, conchide Vasile Muscă, „barocul se va specializa doar în semnalarea tragică a coexistenței contrariilor, a sfîșierii dintre ele” (p. 48). Prin numeroase intuiții, precum cea a dialecticii, Leibniz deschide calea către gîndirea iluministă și, mai important, către idealismul clasic (el va fi, de altfel, salutat ca „părinte al filosofiei germane” de către Fichte).

Cartea lui Vasile Muscă poate fi considerată o importantă monografie leibniziană. Pe lîngă eseu teoretic, volumul mai cuprinde o antologie de texte ale filosofului german, din care nu lipsesc *Monadologia*, *Principiile raționale ale naturii și grației*, *Considerații privind doctrina unui spirit universal*, *Despre originea primă a lucrurilor* etc. Așteptăm cu mare interes materializarea promisiunii eseistului de a augmenta acest studiu și de a oferi, în măsura posibilităților de documentare, o viziune exhaustivă asupra filosofiei lui Leibniz. ■

Pasiuni devenite virtuți

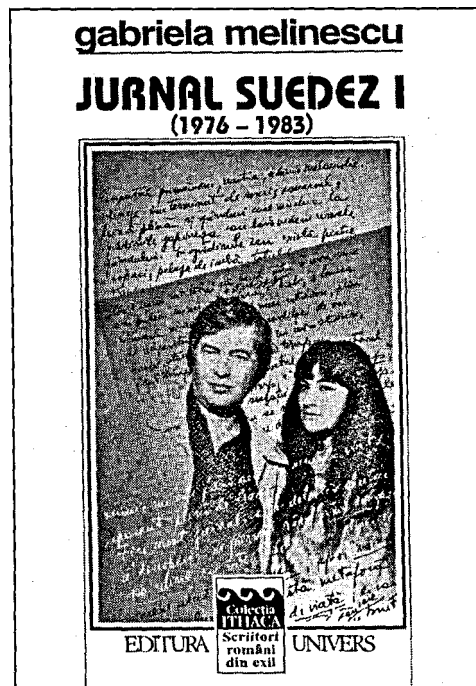
Sanda Cordoș

Scriitoare de primă însemnatate în cadrul generației '60, plecată din țară în 1976 și stabilită, alături de soțul ei, editorul René Coeckelberghs, la Stockholm (unde, fără a renunța la scrisul în limba maternă, publică cărți la mari edituri vestice și intră, în mod real, într-un circuit literar european), Gabriela Melinescu și-a încredințat Editurii Univers primul volum dintr-un *Jurnal suedez (1976-1983)*, apărut în 2000. Sub titlul *Jurnalul unui egoist solitar* (potrivit unor note ale autoarei din chiar jurnalul de față, care s-ar fi convenit, însă, completate cu o minimă informație de istorie literară furnizată, eventual la sub-sol, de redactorul de carte), parte a acestor însemnări a fost tipărită în Suedia, stîrnind reacții dintre cele mai vii atît în rîndul prietenilor („au citit jurnalul meu și au sărit în sus ca arși“), cît și în cel al criticilor („am fost «executată» de criticii mediocri care nu cred în nimic, în fond niște impositori“). Prin comparație, la noi receptarea s-a dovedit pînă acum mai degrabă discretă (cuprinzînd, însă, comentarii de foarte bună calitate), deși *Jurnalul suedez* constituie, în chip evident, un vîrf estetic al diaristicii românești.

Perioada pe care autoarea o decupează este ea însăși semnificativă și în măsură să trezească interesul. Tocmai prin consemnarea unei experiențe de viață care stă, prioritar, sub semnul noului (intrarea, confruntarea și fixarea într-o lume nouă), paginile jurnalului se sustrag, în mare măsură, de la stereotipurile și monotonia (aproape inevitabile ale) speciei, pentru a se înscrie în clasa unei proze avînd ca spații fundamentale *pragul* (încercarea) și *drumul*. Chiar și după ce perioada de acomodare propriu-zisă se consumă, afacerile editoriale ale lui René, opțiunea pentru un mod de viață nelipsit de o componentă nomadă ori, pur și simplu, plăcerea de a călători (ce o poartă pe diaristă prin Lausanne, Innsbruck, Lucerna, Bruxelles, Viena, Salzburg, Florența, Milano, Roma și cu oarecare frecvență Cattolica, orașul italian al vacanțelor de vară) întrein dinamicitatea și plinătatea epică a jurnalului ce se apropie, astfel, la un nivel de suprafață, de jurnalele de călătorie. Ținînd seamă de „fascinația fără margini pe care viața o exercită asupra mea“, nu atît geografia va ține trează privirea Gabrielei Melinescu în călătorii (și, în consecință, foarte proaspete notațiile sale), ci – întotdeauna mai incitante –

arta și umanul. Fără a fi o extrovertită și nici decum o mondenă, dar convinsă că „fără prieteni viața sărăcește“ și avînd, în plus, o personalitate iradiantă (care centrează, nu o dată, existențele celor apropiați), scriitoarea acordă mereu interes întîlnirilor cu ceilalți, între care se numără însemnați oameni de cultură europeni (Artur Lundkvist, Birgitta Trotzig, Vladimir Dimitrievic, A. Zinoviev, P.P. Pasolini etc.) sau cunoscuți scriitori români, fie din țară, aflați în

le, convulsiile și reazășările lăuntrice, se găsește tăria *Jurnalului suedez*: „Țin acest jurnal ca un detectiv, pentru a descoperi în primul rînd. A mă descoperi pe mine cu intențiile mele și alegerile mele atît de iraționale, și apoi «mîna destinului» și în această metaforă intră și prietenii trimiși de viață care vor să adauge ceva vieții mele sau cu brutalitate să o distrugă“. Or, tocmai *destinul* sau, poate mai potrivit, *predes-tinarea* constituie matricea acestei proze din care vor crește apoi, organic, marile sale teme: iubirea, credința și arta. Copil nedorit de mama sa, născută în stare de moarte aparentă și aruncată în sala născuților morți, „descoperită spre seară de o soră, în timp ce mama se pregătea să se ducă fericită acasă“, lipsită de vedere și supusă unei operații în urma căreia trăiește un an cu ochii bandajați, trecută printr-o copilărie asemănătoare unui coșmar („care mă mai urmărește încă și mă face să cred că nu vin de niciunde“), scriitoarea cunoaște „ar-surile“ unei mari iubiri (alături de Nichita Stănescu, „ființa cea mai iubită din viața mea“) și cumplita, neîmpăcata durere a sinuciderii tatălui. Departe de a o fi înfrînt, aceste încercări teribile (tot aștepta obsesii, inclusiv scripturale, dată fiind „neputința de a mă desface de durerile trecutului“), îi vor desăvîrși Gabrielei Melinescu un caracter neclintit și o înțelegere a vieții ca neprețuit dar. De pe această poziție, în fond tragică, marile pasiuni – în special iubirea și creația, care ea însăși este „un alt fel de ardoare“ – devin marile virtuți. Sprijinită pe credința că aceasta este chiar voința divină („Dar Domnul ne-a dat la toți forță, și tot ce trebuie ca să suportăm toate evenimentele neplăcute, și se pare că Lui îi face plăcere cînd cineva nu evită viața în care ea mai dezagreabil“), scriitoarea înțelege că numai trecută prin forța devastatoare a pasiunii și ieșită în mod miraculos din ea, dobîndește putere și se poate apropia, mereu în primejdie (pentru că „starea noastră perpetuă nu e decît o vulnerabilitate fără sfîrșit“), de un pasager echilibrat: „Am trecut prin foc, dar am știut mereu că trebuie să fac în așa fel încît să ies din el și să-mi vindec rănile meritate“. Iubirea, spre exemplu (de neocolit, de altfel, pentru că cei netrecuți prin focul ei „se usucă asemenea unor semințe pe care nici păsările nu le mănîncă“), este „o tragedie care se năpustește peste oameni“ și nu poate fi altcum pentru că „acel la care căutăm refugiu și în

scurte călătorii europene (M. Sorescu, N. Breban, C. Țoiu, E. Uricaru etc.), fie din diaspora (P. Goma, M. Lovinescu și V. Ierunca, D. Țepeneag, M. Eliade etc.), majoritatea dintre ei promovați de politica editorială, extrem de generoasă în ce îi privește pe scriitorii estici, a lui René. Nepracticînd portretistica literară (frecventă în jurnale), autoarea reușește să surprindă, totuși, foarte viu aceste figuri, de obicei doar prin notația impresiilor ei pătrunzătoare: „A sosit la Stockholm Mircea Eliade. L-am așteptat la aeroport. Prima impresie: un vrăjitor cu aer sportiv, un tînar cultur bătrîn, ascunzînd ceva misterios și crud după privirea scrutătoare și, ca toți bătrîni, copilăros, plin de farmec și curtoazie“.

Sigur este însă că nu în aceste mișcări exterioare (oricît de interesante), ci, dimpotrivă, în mișcarea interioară, în ritmuri-

Jurnal suedez II

- 1 -

Gabriela Melinescu

anuarie, 1984

Mă întreb, ca toată lumea, ce se va întâmpla în acest nou an care stă în fața noastră ca o carte cu pagini albe, nescrise de timp? Oare voi începe să scriu ceva din cele 300 de nuvele pe care mă străduiesc să le scriu în spațiul ciudat al somnului? Un fel de coșmar care a înlocuit treptat alte vise obsesive, ca de exemplu visul cu descoperirea statuetei mele din timpul când sculptam, sau visul cu tînărul evreu în drum spre serviciul divin care-mi dăruiește mereu un ametist. René are niște proiecte la fel de fantastice sau mărețe, cum ar fi publicarea Cărții Păsărilor a lui Olof Rudbeck cel tînăr (1660-1740), un manuscris extraordinar păstrat în arhivele bibliotecii din Uppsala, mai exact în bunkerul sau adăpostul antiatomic în care se protejează perlele culturii suedeze. De cîte ori n-am fost acolo cu prietenii noștri, Marianne Sandels și soțul ei, Thomas Tottic, directorul acestei faimoase biblioteci, privind ore în șir planșele viu colorate cu păsări din Suedia, păsări care există și azi. În afara acestui proiect costisitor, nici un editor nu și-ar risca punga cu publicarea unui facsimil, René se gîndește să publice colecția Mari Elvețieni, la editurile noastre din Luzern și Lausanne. Sînt numai vise, pentru că mijloacele financiare pentru realizarea acestor proiecte depășesc posibilitățile noastre. Dar René, ca și evreii Vechiului Testament, crede în miracole. Azi dimineață am citit din nou puțin din Saint Exupery, *Terre des hommes*, unde se scrie că omul trebuie să zboare ca să cunoască mai bine pămîntul și pe el însuși. Dar avem nevoie de aripi. Și cine zboară ia cu forța ceva din secretele naturii și acest „furt” nu rămîne niciodată nepedepsit.

Sîntem din nou la Luzern, în Elveția. Am început să scriu în franceză. În fiecare

dimineață deschid *Larousse*-ul și văd cît de complicat e cifrul secret al acestei limbi. Mi se pare că sap galerii în beznă, neștiind dacă stau pe loc sau înaintez. René mă încurajează și vrea să mă ajute, dar nu pot să dau nici o pagină înainte ca eu să fiu mulțumită cu ea. Trăiesc într-o atmosferă plină de paroxism lingvistic: cu cel iubit vorbesc în franceză, limba iubirii noastre, cu ceilalți în suedeza care se impune din ce în ce mai mult din cauza curiozității mele de a citi Swedenborg și Strindberg în original. M-am surprins căutînd în minte după cuvintele limbii materne. Limba română e acum pe locul trei, și mă doare ca o tumoare de care vorbea Cioran că trebuie extirpată. Eu însă nu voi face aceasta niciodată, pentru că eu nu scriu cu limba. Această mărturisire a șocat pe mulți, dar e ceva special pe care-l resimt în mine: scriu cu un fel de limbă fără limbă, o stare universală, loc de întîlnire a tuturor limbilor. Experiențele lui Singer, Brodsky, Beckett, m-au condus la un fel de neîngrijorare pentru că am un ton în mine, o muzică prin care chem sentimente și idei sau, cînd scriu proză, un epos străvechi, puterea de a povesti cu sunete intense într-un vocabular restrîns. Eu, care am avut puterea de a jongla chiar cu secretul ascuns în vorbire, acum trebuie să mă mulțumesc să fac teatrul lumii mele numai cu tonuri universale, cu corpuri virtuale, numai cu transparență. Limbile parcă ar lupta între ele pentru a-mi domina conștientul, iar în subconștient se pare că limba relegată are o poziție centrală, devenind limba din visul nocturn, cu toate că și celelalte limbi apar, în funcție de persoanele pe care le visez. Și ceva îmi spune că această stare e destul de favorabilă pentru René, care prin limbă mă leagă și mai strîns de el, precum Viviane care-l înlănțuise pe magicianul Merlin care era îndrăgostit de cruda lui vrăjitoare. Dar vai de Viviane, cînd magicianul se va trezi

din farmec și se va elibera ieșind din închisoarea lui de aer!

La Lausanne l-am întîlnit pe vechiul prieten Mihai Sînzianu, pictorul a cărui mamă Demetra mi-a fost profesoară de limba română la liceul Gheorghe Șincai. Pe unde mă duc întîlnesc trecutul cu formele lui cele mai agreabile. Doamna Sînzianu m-a încurajat mult pe mine, pe Nicolae Florescu (critic literar) și pe Daniel Dumitrache, un băiat talentat și inteligent care scria versuri în latină. Ea ne dăruia cărți și ne povestea despre Arghezi, cu care cei din familia ei erau vechi prieteni. Soțul ei, eminent intelectual, era la închisoare, ca mulți alți intelectuali, și Mihăiță, cum îl numea ea pe băiatul ei neobișnuit, era piatra de preț a ochilor ei. Ne întîlneam des cu Mihai care ne aducea de fiecare dată cîte un obiect prețios pentru înfrumusețat mansarda noastră: tablourile lui, desenele și icoane vechi pe sticlă, pentru că Nichita îi era mult mai drag decît un frate. Mihai era împreună cu Katia Kogan, un fel de minunată Milena îndrăgostită de tînărul Kafka. Acum, cînd ne-am reîntîlnit la Lausanne, avea loc o expoziție retrospectivă din operele lui Mihai cu motivul Kafka și Katia venise din Germania, unde trăiește cu soțul ei, plîngînd de fericire lîngă tablouri, spre marea stupoare a soției lui Mihai, o elvețiancă frumoasă dar puțin rezervată față de trecutul soțului ei. A fost ca și cum nu ne-am fi despărțit niciodată, venind din eter cu toții. I-am arătat gravurile mele și a cumpărat una din ele, *Omul plin de stele*, despre care a spus că sînt eu cu trecutul și viitorul. Între Mihai și René s-a instalat o prietenie intensă, de la prima vedere, recunoscînd în el calități ale fostului nostru excepțional iubit, Nichita, cum ar fi farmecul și extrema generozitate. Un maestru desăvîrșit leagă trecutul meu de prezent și-i dă un sens necunoscut mie.

Sînt singură în apartamentul nostru de pe Rigistrasse, singură cu fiul cel mic al lui René, Alain, și vorbim în suedeza. Observ că sînt o altă persoană în această limbă foarte muzicală, cu vocale ciudate pe care se poate dansa. Alain are încă polenul adolescenței pe față, e frumos și dulce, miroase ca un măr în floare. Corpul lui ascunde un mare venin care nu s-a manifestat încă decît împotriva tatălui său, pe care-l face

→ care credem, pentru că ne spune că ne iubește, e un necunoscut pentru el însuși”.

Mai frecvente, însă, decît notațiile despre iubire sînt cele despre creație și despre scris. Fără a intra în producerea propriuzisă a unei opere, fără a consemna elaborarea (așa cum procedează, de exemplu, Radu Petrescu), Gabriela Melinescu revine obsesiv asupra creației ca mod de existență și ca mare șansă existențială, ce poate, între altele, să îmblînzească iubirea, reducînd din caracterul ei capricios: „și poate că asta face ca iubirea noastră pămîntească să fie și ea subordonată alegerii mele și ținută sub control, ca să nu ne zdrobească sau să ne încătușeze cu false iluzii. Rămînem conștienți de limitele sentimentelor și e bine că nu ne facem mari iluzii în privința căsătoriei care nu rezolvă nimic dacă nu e ținută în stăpînirea a ceva mult mai de neatins, cum ar fi arta sau religia. Și eu, și René, le-am exersat pe amîndouă din copilărie, așa că dacă suntem bine acum e

pentru că avem grijă ca umanitatea noastră să nu dispară”. Aceasta nu este, însă, singura față a creativității pe care scriitoarea o cunoaște: ei nu-i rămîn străine nici confruntarea cu inspirația sau cu limbajul („acea limbă interioară care vine sau nu, cînd mă așez la masa de scris”), nici caracterul sacrificial sau alteori demonic, luciferic al creației, scriitorul fiind și „o rasă blestemată, în veșnică, neobosită căutare himerică de momente intense, un concurent de temut al iubirii și credinței”.

Trecută prin focul acestor mari pasiuni care sînt iubirea și scrisul, asediată de durerile trecutului său, Gabriela Melinescu găsește resursele de rezistență în marea sa religiozitate – în fond, ea însăși o pasiune –, în credința dobîndită pe linie maternă și devenită o a doua natură: „această rugăciune e bunul cel mai de preț care nu se vede, «arma mea atomică» cu care îi dizolv sau îi tai în bucăți pe dușmanii din mine. Și respirația cunoaște această rugăciune

fără cuvinte și ea iese în fața semenilor mei și cînd e frig ea se vede în abur, transformîndu-se apoi în apă. [...] Iată secretul meu, atît de simplu, lucrul cel mai bun cîștigat în «țara tristă, plină de umor» în care moartea tatălui meu și a altora mă apasă greu pe inimă”. Indiferent ce tip de pasionalitate exprimă, dacă vorbește din „adîncul suferinței” sau de pe un platou al bucuriei, jurnalul întrebuițează mereu un limbaj neutru, fără înflorituri sau patetisme, mai degrabă laconic, limbaj ce întărind forța mărturiei o apropie de proza autobiografică a Marinei Țvetaeva și înzestrează literatura română cu o scriere autobiografică de excepție care duce în zone de mare adîncime spunerea de sine, excluzînd, însă, excentricitatea. ■

inovat de moartea prematură a mamei sale. Vrea să mă facă aliatul lui împotriva lui René, atât de mare e naivitatea lui. Nu știe nimic despre mine, sînt un soare pentru el, dar razele lui pot să-i ardă speranțele vane, fără să fie nici măcar conștient de asta. Vrea să devină pilot, vrea să zboare și îi povestesc despre Saint Exupery, cel din *Terre des hommes*, de sfîrșitul său. Alain e pregătit, ca mulți adolescenți, să moară într-un mod eroic, înălțîndu-se peste dezordinea lumii, să vadă pămîntul și pe locuitorii lui de undeva de deasupra norilor. După ce am servit cina m-am retras în camera mea unde am continuat lucrul la numerele mele în franceză. Ușurința cu care scriu mi se pare suspectă. Îmi lipsește critica necruțătoare a lui René, care e plecat să împrumute bani, la marile bănci elvețiene, pentru realizarea proiectului costisitor *Cartea păsărilor* de Olof Rudbeck cel Tânăr. Prin geamul de la camera mea văd muntele Pilatus și lacul ca o oglindă fermecată în care se reflectă crengile negre ale copacilor. A început să ningă ușor și apoi ninsoarea s-a întesit, acoperind totul cu o pînză albă. Nu pot să mă culc, sînt neliniștită ori de cîte ori René pleacă la drum cu mașina lui. Cîteodată mă văd singură fără el, lucrul cel mai îngrozitor care mi se poate întîmpla; el e totul pentru mine, nimeni, cît de amabil ar fi, n-ar putea să mă consoleze de absența lui. Cînd am fost la Lausanne i-am povestit lui Mihai Sinzianu că am primit o bursă, ca un salariu, pentru toată viața, și el a spus puțin visător, ca în transă: e foarte bine, închipuiește-ți dacă l-ai pierde pe René, ce te-ai face. Vorbele lui m-au atins în inimă, pentru că fără René viața mi s-ar părea fără sens. Această trăsătură de caracter apasă greu peste viața mea: pasiunea pentru cel iubit care-mi ține loc de tot. Prin ea sînt vulnerabilă și viața care mă ține în mîna ei știe mai bine decît mine cum se va descotorosi de mine într-o bună zi; privindu-mă de ce îmi este mai drag, așa cum face ea cu toate ființele, după ce a ars prin focul aprins chiar de ea, în ele.

Ninsoarea s-a întesit, transformîndu-se în furtună. René a venit acasă după miezul nopții, luptînd cu viscolul. Rugăciunile mele și tehnica suedeză, mașina lui fiind un veritabil Volvo adaptat climei nordice, au făcut ca el să se întoarcă teafăr. A condus mașina de la vîrsta de 13 ani și n-a avut nici un accident ca șofer și nici ca pilot, în timpul greu cînd și-a făcut armata în Congo belge, cum se numea în tinerețea lui. Acum totul e acoperit de zăpadă pe strada noastră și în depărtare nu se mai văd munții de atîta alb.

Am primit, de la Stockholm, *România literară* cu fotografiile ale lui Nichita (Stănescu) care seamănă cu un înger căzut. Pierre Zekeli, traducătorul suedez, mi-a scris că a primit abia acum scrisoarea de la cel dispărut și e ca și cum ar fi primit-o de pe lumea cealaltă. Un alt poet suedez, Kjell Espmark, a primit și el o scrisoare și este zguduit de vestea morții lui Nichita și de faptul că un poet cu șanse mari pentru marile premii se stinge prematur. Toată ziua am vorbit cu Pierre la telefon despre o eventuală nouă traducere din ultimele cărți ale lui Nichita, de ajutorul meu în alegerea poemelor și chiar colaborarea la prima variantă a traducerii. Apoi mi-am petrecut restul zilei în atelierul meu unde se află plă-

cile pentru gravat și marele album Rodin publicat de curînd de Editura din Lausanne. Iată ce spune Rodin despre creație: „Nu e vorba să crezi. A crea, a improviza, astea sînt cuvinte inutile. Geniul nu vine decît la cel care înțelege cu ochiul și inteligența. Totul există în ceea ce ne înconjoară. Totul se ține în natură... o femeie, un munte, un cal, din punctul de vedere al concepției, este același lucru, fiind construite după aceleași principii. Tinerii artiști compun în loc să urmeze modelele lor, să înțeleagă că acolo este infinitul“.

Este ultima zi a lunii ianuarie și m-am trezit brusc plină de teamă. Am visat că locuiam cu părinții mei, eram elevă, la liceu. Părinții aveau un tigru care se plimba liber prin toată casa. Din patul meu am văzut capul tigrului cum mă privea fix printr-o draperie groasă. Mama a venit la mine asi-

gurîndu-mă că tigrul n-o să sară peste mine. Era sigură de ea, chiar ironică, așa cum era în realitate. I-am povestit lui René visul meu și el a suris spunînd că deși părinții mei sînt morți, autoritatea lor trăiește prin mine. Că eu i-am rănit grav, mai ales pe mama, plecînd de acasă, fără să mă mai întorc vreodată, asta se pare că n-a diminuat cu nimic puterea pe care mama o avea asupra mea, ca și cum rădăcini adînci ne țin împreună oricît de departe aș fi fugit eu de ea.

Februarie, 1984

Sîntem din nou la Stockholm, după o cursă lungă cu mașina, cursă în care René și-a arătat din nou caracterul său plin de îndurare, marea sa capacitate de a se concentra ore întregi. Eu și băieții lui, Yves și Alain, am făcut totul ca să-l obosim. Dar el n-a luat în seamă irităriile noastre, certurile băieților, dorința mea ca să ne oprim pentru ca el să se odihnească măcar puțin. Nimic din toate astea. A făcut o pauză numai cînd ne-a invitat la restaurant, oferindu-ne cu o veselie calmă o masă copioasă, ca apoi să se întoarcă din nou la volan, fumînd țigările lui de foi din Ticino, parfumate cu Marsala și ascultînd fără odihnă *Inelul Nibelungilor* de Wagner. Mă întreb mereu cine e acest bărbat necunoscut care mi s-a dat mie, care-și întinde brațele protectoare ca un arbore cu crengi pline de bunăvoință. Slăbiciunea lui, venind poate din forță, e că nu poate sta singur niciodată,

de aceea el acceptă mereu, exact cum făcea și Nichita, compania tuturor, a dubioșilor și a nedemnilor, la fel cu a celor mai dragi prieteni, tratînd pe toată lumea cu aceeași bunăvoință care mă uimește. Acum, cînd scriu aceste rînduri, sînt în camera mea privind pescărușii din orașul marinarilor, Stockholm, cum se rotesc deasupra bisericii Adolph-Frederik. Sînt liniștită pentru că am primit permisul de sejour permanent, destul de ușor, asta numai pentru că sînt cetățean belgian, altfel lucrurile s-ar fi complicat mult.

Dorința mea de a scrie o nouă carte mă vizitează destul de des, dar limba de împrumut îmi temperează tot elanul. Cartea mea, *Arborele în vînt*, a trezit chiar gelozia unui confrate care se arăta sceptic la gîndul că voi termina cu bine cele 200 de pagini. Acest coleg a încercat de multe ori să mă contamineze cu îndoiala lui. Scriind cartea în franceza mea, am încercat să-mi arăt mie că mă pot concentra îndelung pe un lucru aproape imposibil, fără să-mi pierd pofta de a povesti care e la baza ficărei încercări de a pune bazele unei construcții literare. Cu multă diplomatie încerc să evit criticile altora, umilințele și să ascult de vocea interioară care e mult mai generoasă și pregătită de aventuri și martiriu, decît ființele umane în căutare de ceva de nedefinit. În limba franceză am trăit sentimente puternice, am învățat să gîndesc clar și cu economie, altfel decît în limba română în care trăiam ca într-o savană. Fructe și flori îmi cădeau firesc în gură și pe brațe ca într-un spațiu vrăjit. Acum trăiesc ca într-un deșert, dar chiar și în deșert există viață, plante și animale care beau apă în multe feluri ingenioase, unele ajungînd chiar să bea cea apă clară din adîncul de sub nisip.

Cîteodată am sentimentul că tot ce vreau eu să realizez este deja creat și că omul este făcut numai pentru a contempla creația împlinită. După Borges, căderea omului s-ar fi produs din cauza insensibilității acestuia de a-și da seama că se găsește în Paradis. Numai că acest Paradis a fost desfigurat. În timpul nostru se văd clar ravagiile făcute de om. Resturile din Paradisul pierdut ne mai țin în viață. Dar pînă cînd? Sub frumusețea agonizantă a naturii ticăie o bombă. Datoria noastră morală e să punem cuvintele peste faptele care sînt, să avertizăm, ca profeții, catastrofa e iminentă. Omul a făcut din planeta Tellus o ladă de gunoi. Mulți nu vor să știe nimic despre acest adevăr amar. Unii se droghează, alții beau, ca noi, ca să ne calmăm nervii după o zi de lucru intens. Am fost cu iubitul meu René la Systembolaget să cumpărăm vin. Suedia e o țară aproape prohibită, se poate cumpăra vin numai din magazinele controlate de stat, cu prețuri exagerate. La intrare ședea o cerșetoare alcoolizată cerînd cîteva ore, i-am dat zece coroane și ea a strigat după noi: Prieteni dragi și iubiți! Sper să nu ajungem ca ea, cerșind mila suedezilor care din motive de conștiință nu dau nici un bănuț alcoolizaților. Dar ei înșiși trag copios la măsă, în singurătate, fără nici o remușcare.

(continuare în numărul următor)

Constantin Virgil Gheorghiu și exilul românesc

În fondurile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei Române s-a constituit nu demult o arhivă Const.-Virgil Gheorghiu, scriitorul și urmașii săi socotind că înainte de toate scriitorul aparține în chip esențial culturii și literaturii noastre. Cercetarea și publicarea acestei bogate arhive va umple în mod neîndoios numeroase goluri cu privire la activitatea scriitorilor români stabiliți în Occident, după marea ruptură a Cortinei de Fier. Atașat cultural la ambasada română de la Zagreb între 1942 și 1944, scriitorul și-a dat seama că orice reîntoarcere într-o Românie ocupată de comuniști ar fi însemnat pentru el închisoarea sau chiar exterminarea, după ce însoțise armata noastră în Răsărit, asistând, ca reporter de front, la recucerirea Basarabiei și scriind reportaje incendiare despre atrocitățile comuniste din regiune, în cărți precum *Ard malurile Nistrului* (1941), *Am luptat în Crimeea* (1942) sau *Cu submarinul la asediul Sevastopolului* (1942). Ca să-și poată reface existența, el a urmat studii

de teologie la Heidelberg, reluând astfel o tradiție de familie, deoarece și tatăl său fusese tot preot. Ordonat preot la biserica românească din Paris, el se stabilește în 1948 în Franța și imediat începe să scrie proză, romane, eseuri, cele mai multe în limba română, care-i sunt apoi traduse în franceză și în alte limbi de circulație mondială. Reintrarea în literatură se face cu romanul *Ora 25*, care s-a bucurat de un succes unanim printre compatrioți și printre străini. Mircea Eliade, căruia scriitorul i-l dă să i-l citească printre primii, e deosebit de încântat de el, punând cel dintâi diagnostic exact al cărții, socotind-o „una dintre cele mai mari ale generației noastre, din toate țările“ și oferindu-se să sprijine cu tot ceea ce se putea apariția ei în franceză, fiind vorba nu numai de o temă nouă, cea a „teroarei istoriei“, ci și de o modalitate interesantă de a pune narațiunea în pagină (cu numeroase digresiuni și „defecte“ însă). Eliade va păstra bune raporturi cu scriitorul și mai târziu, iar Aron Cotruș îl va invita

să colaboreze la noua revistă a exilaților români de la Madrid, intitulată „Libertatea“, pentru care Const.-Virgil Gheorghiu trimite un fragment din lucrarea sa eseistică *Témoign de la vingt-cinquième heure*.

Correspondența cu Ștefan Baciu ne pune pe urmele unor noi amănunte privind turneul din America Latină al lui Const.-Virgil Gheorghiu, campania de cunoaștere a sa în aceste medii, la care contribuie și Ștefan Baciu și întâlnirea celor doi la Rio de Janeiro și Porto, fapt care le va lega pentru o vreme destinele, Ștefan Baciu apelând la confratele său din Franța pentru a-i înlesni publicarea în franceză, la editura Plon, a eseului său despre America Latină. La rîndul său, scrisoarea lui Victor Buescu vorbește despre încercarea acestuia de a-i răspîndi romanul în portugheză, iar cea a monseniorului Birlea despre ecoul stîrnit de noua sa carte intitulată *Les sacrifices du Danube* (1957).

MIRCEA POPA

I. Mircea Eliade către Constantin Virgil Gheorghiu

[1]
S/74(1)/MCLXIX
Hotel de Suède
20 Decembrie 1949

Dragă Domnule Constantin Virgil Gheorghiu,

Multe mulțumiri pentru darul atât de plăcut sufletului meu de fumător de pipă convertit, de nevoie, la țigarete denicotizate! Suplich-Hollandische Mischung e o minune!

Rîndurile acestea îți vor ajunge în preajma Ajunului (căci nu mai știu dacă locuiești la același hotel). Îți urez, deci, în noul an 1950 sporirea tuturor succeselor, de tot felul, inaugurate atât de strălucit în mai 1949. S-ar putea ca, în ianuarie, să mă căsătoresc. Încă n-am fixat data precisă. Voi fi fericit să ne aflăm împreună în pragul acestei noi vieți care începe pentru mine.

Omagii Dnei, iar Dtale o prietenească strîngere de mîină,

Mircea Eliade

[2]
S/74(2)/MCLXIX
Luni noaptea

Dragă Domnule Virgil Gheorghiu,
Sfîrșesc de cetit romanul Dtale și nu mă încumet să mă culc înainte de a-ți spune măcar cîteva cuvinte cît sunt de entuzias-

mat. Te felicit din toată inima și te asigur că voi face ce-mi stă în putință ca acest roman să vadă cît de curînd lumina tiparului. N-am cetit nimic, în nici o literatură, care să se apropie, cît de departe, de *terorarea istoriei* pe care o îndură personajele Dtale. Consider *Ora 25* una din cele mai mari cărți ale generației noastre, din toate țările. Evident, așa cum se întîmplă întotdeauna, defectele sunt pe măsura talentului și adică tulburătoare. Dar sunt sigur că o nouă revizie a manuscrisului le va putea lesne înlătura.

Încă o dată felicitări!

Cu multă prietenie,

Mircea Eliade

[3]
S/74(3)/MCLXIX
Duminecă, 20 februarie 1953

Dragă Domnule Constantin Virgil Gheorghiu,

Iată, cu mare întîrziere, articolul pentru UR. Sper că totuși nu sosește prea tîrziu.

Te rog să vii marți, orele 5, la terasa Deux Magots. Vor fi N.I. Herescu, Cioran, Bădescu, Ierunca și cu mine; ca să mai stăm de vorbă asupra celor ce se pot și celor ce nu se pot face la ziar.

Al Dtale, cu toată prietenia,

Mircea Eliade

P.S. Scrisoarea către Spoltmann a plecat în dimineața următoare. Nici Parain nu e convins de motivele invocate!

II. Aron Cotruș către Constantin Virgil Gheorghiu

[1]
S/54(1)/MCLXIX
Madrid 14 ianuarie 1950

Dragă Domnule Gheorghiu,
un grup de prieteni din Madrid pun la cale editarea unei „reviste de acțiune și gîndire românească“, care urmează să apară sub titlul „Libertatea“.

Am fi încîntați dacă te-am putea număra și pe d-ta printre principalii colaboratori ai acestei reviste.

În așteptarea unui răspuns grabnic, însoțit de o poezie sau articol, te rog să primești, o dată cu viile-mi felicitări pentru enormul succes al romanului d-Tale, cele mai prietenești salutări de la,

Aron Cotruș

Adresa: Aron Cotruș, Calle de Zurbano, 61 IV Dr., Madrid, España

[2]
S/54(2)/MCLXIX
Madrid 11 aprilie 1950

Dragă Domnule Gheorghiu,
împiedicat de boală, n-am putut răspunde la timp prietenștilor D-tale rînduri. O fac acum, mulțumindu-ți din toată inima pentru admirabilul *Jurnal la Ora douăzeci și cinci*, cu care ai binevoit a onora revista „Libertatea“.

Cu toate gîndurile mele bune, te salut cu aceeași nestrămutată prietenie, și-ți do-

esc să te bucuri din plin de minunatele iz-
zîni ale condeielui D-tale!

Cu o frățească îmbrățișare de la,
Aron Cotruș

III. Ștefan Baciu către Constantin Virgil Gheorghiu

[1]

S/8(1)/MCLXIX
Rio de Janeiro, Brasil
Caixa postal 89
Agencia Copacabana
27.V.1953

Dragă prietene,
în primul rînd să îți spun că am tot așteptat
rîndurile pe care mi le-ai promis și care
ori s-au pierdut, ori nu au pornit către mine,
din pricina vârtejului în care desigur că ai in-
trat. Eu îți trimit în acest plic tăietura inter-
viului care a avut mare ecou în lumea de aici,
atît în cercurile literare, cît și între cititori.
Sper că îți va face și ție nițică plăcere, așa
cum plăcere mi-a făcut, și ce mare plăcere,
întîlnirea noastră după ani, peste mări și țări.

Despre viața noastră, cam ce știi din
istorisirile mele, și în plus ca neuitat e faptul
că nevastă-mea s-a operat de amigdale,
și după ce a suferit o săptămînă, acum este
iar mai bine. Îți trimit gîndurile ei bune și
te așteaptă cu multă bucurie la Rio, adăo-
gînd și o rugăminte. În calitatea ei de mare
amatoare și colecționară de lucruri de ce-
ramică populară, te roagă, dacă ajungi în
Chile, să dai o raită în piață (lucru pe care
probabil că ai să-l faci și așa, dacă stai mai
mult) și să îi iei ceramică populară, pe care
ai pune-o în fundul cufărului și ne-ai da-o
la Rio. Nici nu știi ce mare bucurie i-ai
produce. Îți mulțumim anticipat.

În altă ordine de idei: îmi îngădui să îți
spun că de pe acum conferințele tale au
deșteptat mare interes; cred că ar fi bine,
dacă mi-ai putea trimite un articol special
cu impresii și gînduri sud-americeane, tre-
cerea ta prin Rio, impresii de prieten etc.,
care ar fi publicat cu amploare anunțînd
sosirea ta. Cîteva pagini numai, în stil de
articol. Ai avea timp să mi le dai.

Cum te simți la Buenos Aires? Cu cine
ai stat de vorbă și pe cine vezi? Aștept ști-
rile tale, așa cum ne-am înțeles și te rog să
știi că te aștept cu bucurie.

O îmbrățișare de la al tău vechi și bătrîn,
Ștefan Baciu

[2]

S/8(2)/MCLXIX
30 ianuarie 1955

Dragă prietene,
am impresia că sunt cu adevărat cunoscut
aici în Rio de Janeiro, pentru că, după un
voiaj de mai bine de șase luni, ultima ta carte
a ajuns cu bine în mîinile mele. Într-adevăr,
data dedicației este iunie 1954 și cartea mi-a
parvenit în ianuarie 1955. Ai expediat-o la o
adresă de unde eu m-am mutat în 1951 și nu
știu prin ce miracol pachetul a sosit la adresa
mea, care este cea de mai sus.

Încă din lunile după apariția cărții tale,
pe care abia acuma am citit-o, am scris un
comentariu despre felul cu totul subiectiv
și nedrept cu care vād că se judecă lucrări-
le tale, pe motive care nu au nimic comun
cu literatura. Subscriu opinia ta din *L'homme
qui voyagea seul* în ceea ce privește au-

torul și opera. Sunt lucruri care nu au le-
gătură, sau cum s-ar zice, nu au nici în clin
nici în mîneacă.

Asta e tot. Dacă ai mai publicat ceva ar-
ticole, trimite-mi-le ca să le traduc aici în
portugheză. Ai mulți cititori care vreau să
te citească și cred că este bine să le spui cîte
ceva. Articolele pe care le-am tradus după
trecerea ta prin Rio au stîrnit interes.

Ultima ta carte a deșteptat în mine un
vînt de amintiri, care, vai, nu se mai întorc:
Aurel Marin, Titu Podea, Brașov. *Fuit
quondam Illienuum...*

Mă voi bucura să primesc un semn de
viață din partea ta și îți strîng mîna, cu
veche prietenie. Al tău,

Ștefan Baciu

[3]

S/8(3)/MCLXIX
11.2.1957

Dragă Prietene,

în lipsa adresei tale particulare, îți scriu
la editură, cu speranța că aceste cuvinte îți
vor parveni, reluînd în chipul acesta dialo-
gul întrerupt în 1953 în portul din Rio.

Ieri am primit ultima ta carte și tot ieri
am citit-o dintr-o răsufare. Este un adevă-
rat document zguduitoar, simplu, direct,
omenesc, acest roman al coexistenței pacifi-
ce și trebuie să îți spun că am fost cutremu-
rat pînă în adîncul cărnii mele, pentru că
tocmai în aceste zile mă lupt cu o mulțime
de probleme și ambasadori. Tu ai spus (cu
cît curaj și cu cîtă artă!), tot ce clocoțește în
sufletele noastre și să nu te miri dacă igna-
rii, comuniștii și adepții înaltei „arte pure“
te vor lovi. E ridicol, aproape, să citez pe
bătrînul Brătescu-Voinești, dar cred că una
din cele mai mari pagini ale sale se rezumă
la fraza aceasta: „Dacă te-ai hotărît să spui
adevărul, pregătește-te de suferință“. Și,
orice s-ar zice, suferința noastră este atît de
mică în comparație cu aceea alor noștri.

Dacă ai timp și chef îți voi scrie altă
dată mai mult și mai multe. S-au întîmplat
atîtea în anii aceștia, încît nu vor ajunge
scrisorile ca să spunem tot.

În legătură cu *Les sacrifiés du Danube*,
voi scrie curînd un articol-reportaj despre
carte, pe care, dacă te interesează, ți-l voi
trimite, așa cum apare în potugheză. Dacă
tu ai dat un interviu în legătură cu cartea
asta sau dacă ai scris ceva, în fine, orice do-
cument în ordinea asta de idei mă interesează
pentru că vreau să public aici o de-
clarație a ta. În Brazilia, precum știi,
contingentul cetitorilor tăi e numeros, dar
comuniștii au făcut tot ce se poate, în
presă, ca să creeze tăcere în jurul numelui
tău și unul din ei a scos și o broșurică...
contra ta! Sunt, firește, gata să fac un fel
de contraofensivă cu propriile tale cuvinte,
însă știi că tu nu mai ai nevoie de asta.
Totuși, cred că dacă ai trimite din cînd în
cînd cîte ceva, ar fi binevenit.

Cu o frățească strîngere de mînă și mul-
țumindu-ți încă o dată pentru cartea care
m-a răscolit, sunt al tău de întotdeauna,

Ștefan Baciu

[4]

S/8(4)/MCLXIX
5 octombrie 1959

Dragă prietene,

De multă, de foarte multă vreme, nu
mai am un semn de viață de la tine aici, la

capătul lumii. Înainte îmi mai trimiteai o
carte, un plic, și acuma tăcerea se întinde
între noi. Foarte puțin poetic, recunosc,
îmi îngădui să o rup cu aceste rînduri, care
conțin, ca să zic așa, o rugăminte. O rugă-
minte pe care știu că vei putea să o înde-
plinești.

Anexat ai să găsești o carte, în portu-
gheză, a cărei simplă răsfoire, cu cunoștin-
țele tale de spaniolă, îți va permite de în-
dată să vezi că este un eseu despre situația
și problemele politice și sociale ale Ameri-
cii Latine în anii 1959-60, la acest sfîrșit
de decadă. Despre acest eseu, unul din cei
mai de seamă scriitori ai Americii Latine,
venezueleanul Mariano Picón-Salas, scrie
în prefață: „Puține persoane în America au
scris atîtea lucruri adevărate“.

Cum cred că acest eseu se încadrează în
seria „Tribune Libre“ de la „Plon“, într-un
chip aproape perfect și cum știu că tu ai
acolo un cuvînt de spus, te rog să reco-
manzi lectura și, pe urmă, traducerea și
editarea eseului meu, mai cu seamă că pînă
azi colecția nu conține nimic latino-ameri-
can. Nu mă îndoiesc că o vei face tu cu
toată prietenia și căldura și îți mulțumesc
cu anticipație.

Am trimis editurii tot cu poșta de azi,
alt exemplar și o scurtă scrisoare, cu un fel
de *curriculum vitae* și cîteva referințe. Am
certitudinea că un cuvînt al tău va ajuta.

Mă voi bucura să am, în curînd, vești
de la tine, și te rog să primești, scumpe
vechi prieten, o îmbrățișare frățească de la
al tău de întotdeauna,

Ștefan Baciu

IV. Octavian Bârlea către Constantin Virgil Gheorghiu

Roma, 30 ianuarie 1957
Passeggiata del Gianicolo, 5

Mult Stimate Domnule Gheorghiu,

M-am bucurat mult de scrisoarea Dv.,
și am căutat cu toată inima să fac tot ce se
poate pentru cauza ce mi-ați indicat-o. Am
scris în zilele acestea la *Free Europe Radio*
la München și sper că nu în zadar.

Cartea Dv. ultimă – *Les sacrifiés du Da-
nube* – trimisă recent, mi-a sosit și ea și vă
mulțumesc din suflet pentru acest dar.
Subiectul e cît se poate de actual, și trata-
rea e magistrală, ca întotdeauna. Serviciul
ce-l aduceți țării noastre prin condeiel Dv.
e mare. Bunul Dumnezeu să ajute scrisul
Dv. să ajungă sub ochi cît mai mulți și cît
mai demni!

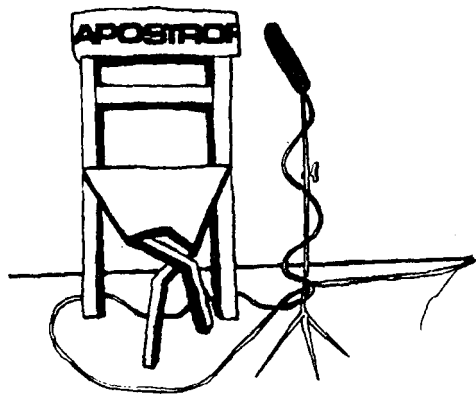
Fericit să vă fiu oricînd la dispoziție, Vă
rog, Domnule Gheorghiu, să primiți asi-
gurarea deosebitei mele considerațiuni.

Octavian Bârlea

(continuare în pag. 21)

Rubrica DOSAR
este îngrijită de

Ion Vartic

Mihai Dragolea: *Domnule Matei Călinescu, fiți binevenit la Cluj, și vă mulțumesc pentru îngăduința de a sta de vorbă, e un prilej cu care nu ne întâlnim în fiecare zi; și mă bucur sincer că ați acceptat această ofertă. Sînteți o personalitate binecunoscută, v-am învățat, încă din vremea facultății...*

Matei Călinescu: ... după aceea v-ați dezvățat de numele meu pentru multă vreme...

M.D.: *Da, este adevărat, numele Dumneavoastră n-a circulat o perioadă, n-a fost posibil, dar, totuși, și în vremea în care, oficial, numele Domniei-voastră era prohibit, știu, fac și eu parte din această categorie, vă citeam cu mult interes.*

M.C.: Există o cultură clandestină, de altfel foarte interesantă, pe care eu am bănuțat-o încă de pe băncile facultății și la care am participat într-o măsură înainte de a pleca din România, în 1973. Noi n-am avut un samizdat, dar cultura clandestină, fie ea apolitică și cam speriată, a funcționat.

M.D.: *Îmi aduc aminte cu cită plăcere vă citeam Viața și opiniile lui Zacharias Lichter, carte citită cam în același timp cu Simptomele lui Virgil Nemoianu. Dacă la prima lectură am avut numai bucuria descoperirii, mai apoi am simțit că este un mesaj subteran în aceste cărți (altfel nu putea fi atunci pronunțat), un mesaj despre normalitate și normalizare, cum să facem să nu ne timpim de tot.*

M.C.: Îmi amintesc și eu de acea perioadă cînd a apărut cartea lui Virgil Nemoianu, *Simptome*, și o carte foarte frumoasă, *Fragmente despre cuvinte*, a lui Toma Pavel, și *Zacharias Lichter*. Văd în această sincronicitate și în ceea ce a urmat (cei trei autori au luat tustrei drumul exilului și cărțile lor au fost retrase din circulație) aproape o alegorie. În această alegorie a dispariției cărților figurează și prietenul nostru mai în vîrstă, și-un fel de mentor al nostru cu totul neconvențional, Ion Negoitescu, care a recenzat fiecare din aceste cărți în reviste puțin citite de provincie. În 1970 el a inclus cele trei recenzii într-un volum, *Lampa lui Aladin*, care a apărut, cred, în 1971, dar care, înainte de a fi difuzat, a fost dat la topit din ordinul imbecilului Ion Dodu Bălan, pe atunci director general al editurilor în Ministerul Culturii. La ora actuală nu cred că mai există nici un exemplar din *Lampa lui Aladin* în toată România. Sper că mă înșel și că un exemplar va răsări de undeva, ca prin minune și va interesa un editor de „antichități” din epoca comunismului. Cărțile de care vorbesc au dispărut și ca ecou critic și ca obiecte fizice pentru multă vreme. Acum lucrurile s-au mai

schimbat. Am scos o nouă ediție din *Zacharias Lichter*, la Polirom, cu o prefață din 1995; nu știu dacă s-a reeditat *Fragmente despre cuvinte*, dar au apărut alte cărți ale lui Toma Pavel traduse din engleză și franceză și alte cărți semnate de Virgil Nemoianu. Și mie mi s-a tradus *Cinci fețe ale modernității* acum cîțiva ani la editura Univers a lui Mircea Martin. Mesajul din *Lichter*? Un mesaj paradoxal, evident oblic, care a putut trece de cenzură în acea perioadă (1969-1970), deci înainte de infamele „teze pentru îmbunătățirea vieții ideologice” din iulie 1971 ale lui Ceaușescu.

M.D.: *În ediția princeps a Vieții și opiniilor lui Zacharias Lichter, carte mult dragă și de mult, la un moment dat stă scris așa: „Astfel încît Lichter vede în civilizația modernă o uriașă extindere a imperiului prostiei”. E un fragment din cîteva pagini dedicate delicatului subiect. Am văzut că în vremea respectivă – e cazul și Simptomelor lui Virgil Nemoianu, al unor Teme ale lui Nicolae Manolescu sau al unor proze și articole semnate de Alexandru George – exista o vie preocupare pentru prostie, o încercare de a o defini, de a-i studia gradele, treptele „sociale” în care se trăia. Asta intenționați în eseu Dumneavoastră?*

M.C.: E limpede că prostia nu poate fi definită sau poate fi definită în o mie de feluri, însă există unele elemente care pot fi, să zicem, scoase în evidență. Prostia mi se

Nu se poate vorbi despre ironie decît plecînd de la Socrate, și de la metoda lui de a „moși” adevărul, de a scoate adevărul din omul care nu știe că are acces la el și care nu știe că poartă adevărul în el și care, totodată, nu știe că nu știe nimic. Doar cînd știi că nu știi nimic – triumful lucidității ironice a lui Socrate – poți începe să desprînzi adevărul înfășurat în ignoranță, în obișnuință, în platitudine, în clișee, în vorbe goale. Problema este să privești lucrurile cu mai multă acuitate și să le vezi în simplitatea lor luminoasă, care este de fapt domeniul în care inteligența se simte bine, în care gîndirea omului, și ca individ, și ca „zoon politicon”, poate să plutească lin, se poate simți bine. Și pînă la urmă asta e toată povestea, trebuie să faci niște eforturi uriașe și să renunți la multe păreri încăpăținate pentru ca pînă la urmă să te simți, intelectual, puțin mai bine, mai normal, mai împăcat cu transparența misterioasă a adevărului. Ironia ajută substanțial în acest proces.

M.D.: *Sînteți acum la Cluj pentru o serie de cursuri la Universitatea „Babeș-Bolyai”; ce fel de cursuri?*

M.C.: Eu am venit aici pentru opt săptămîni, oferind două seminarii; unul la Facultatea de Studii Europene, despre România și ideea de modernitate, celălalt la Facultatea de Litere, despre teorii ale lecturii și despre felul cum citim și mai ales cum recitim – relectura e o preocupare mai

„...teoriile pot deveni «instrumente optice» în actul lecturii...”

pare, de fapt, o acceptare liberă a clișeeilor, a locurilor comune, a ideilor primite, a banalității. În modernitate au fost acceptate astfel ideile de progres, de evoluție progresivă etc. Simplul fapt al acceptării le-a dat o atît de mare putere că pînă și respingerea lor, mai recentă, rămîne tot în cercul prostiei, al clișeului întors prosteste, mecanic, pe dos. Sarcina inteligenței a devenit să debanalizeze, să desimplifice, să arate că lucrurile care par foarte simple, obișnuite, sînt de fapt mult mai complexe. Abia după ce le-ai recunoscut imensa complexitate poți să ajungi la simplitatea lor misterioasă. Și asta este în fond o operă a inteligenței: descoperirea simplității misterioase a lucrurilor, trecînd prin complexitatea neliniștitoare care se ascunde sub fața lor banală.

M.D.: *În volumul publicat la Editura Dacia, Fragmentarium, carte și ea cu un fel de circulație „subterană”, „underground”, figurează unul din cele mai consistente eseuri despre ironie publicate la acea vreme. Citez un fragment: „Ironia nu e altceva decît simularea ignoranței, întrebare care simulează ignoranța”. Cum e cu ironia, Domnule Matei Călinescu?*

M.C.: E o ignoranță simulată dar și, la un nivel mai profund, conștientă de sine și rîzînd în secret de ignoranța care se ignoră.

veche la mine, am scris și o carte în engleză despre relectură, care acum se traduce în românește. Exemplificările noțiunilor teoretice și ale reflecțiilor fenomenologice sînt culese toate dintr-o singură carte, *Craii de Curtea Veche* a lui Mateiu Caragiale, pe care și eu, și studenții am recitit-o cu enormă plăcere și totodată foarte atent, cu lupa, dacă se poate spune așa, oprindu-ne aproape la fiecare pasaj, frază, citat, aluzie. Am încercat să vedem cum teoriile pot deveni „instrumente optice” (telescoape, lunete, microscopie) în actul lecturii, cum pot deschide textul, cum pot ajuta la descoperiri și satisface pasiunea euristică a cititorului serios. Pentru mine acest curs a fost și o întoarcere subiectivă la o vîrstă pierdută, la viața mea anterioară exilului, căci prin anii '60 eu participam entuziast la cultul matein. Eram prieten, bunăoară, cu Tașcu Gheorghiu, care știa *Craii* pe de rost și care tradusese pe Lampedusa, cu *Ghepardul* său faimos la vremea aceea, într-o românească „mateină”. Nu pot să uit discuțiile la miez de noapte despre cine știe ce detaliu din „scriptura mateina”, cum numea Ion Barbu *Craii*. Totdeauna am avut o nostalgie de a-l reciti pe Mateiu I. Caragiale nu numai privat – cum am făcut-o de multe ori – dar și într-un dialog cu un public autoselectat (studenții mei, dintre care unii

străluciți, au ales să se înscrie la curs), deci într-o situație *dialogică*: una e să citești pentru tine, alta să citești în vederea unei împărtășiri cu alții și a unei discuții focalizate, vii, deschise. În actul critic, acest dialog este virtual – problema e că prea mulți critici monologhează.

M.D.: *Revista Observator cultural a făcut o anchetă despre primele zece romane ale secolului 20. Pe primul loc s-a clasat chiar romanul lui Mateiu I. Caragiale.*

M.C.: Și eu am răspuns la acea anchetă și l-am pus pe M.I. Caragiale pe locul întâi și mi-a făcut plăcere să văd că am ghicit câștigătorul. În limbaj de curse de cai, nu mi-a părut prea rău că m-am înșelat la „plasă”, pentru că nu m-am înșelat prea tare: eu l-am pus pe Blecher pe locul doi și a ieșit pe locul cinci, dacă nu mă înșel, oricum nu prea departe.

M.D.: *Pe Blecher de ce-l puneți pe locul doi?*

M.C.: Evident, intră în acest „pariu” și-un element de provocare, și-o încercare într-un fel exasperată de a atrage atenția asupra unui mare scriitor care nu e încă recunoscut la adevărata lui valoare. Consider *Întâmplări în irealitatea imediată* o carte de o extraordinară precocitate – o carte care împletește cu dramatism și concizie multe teme ale literaturii de după cel de-al doilea război mondial (alienare, solitudine, amestecul tragicului cu falsitatea, al kitsch-ului cu frumusețea, al inautenticității și artificialului cu boala și suferința).

M.D.: *Domnule Matei Călinescu, Dumneavoastră vorbiți de modernism, sînteți preocupat de fenomen, dar cum vă situați vis-à-vis de postmodernism?*

M.C.: A propos de modernism și de postmodernism eu am scris o carte, *Cinci fețe ale modernității*, pe care am mai menționat-o. Acolo discut ceea ce eu văd ca aspecte fiziognomice ale modernității, și anume cinci fizionomii cu multe asemănări între ele, „asemănări de familie” care străbat chiar și prin aparente contraste: modernismul, avangarda, decadența... (Pentru că și decadența sau „decadentismul”, care apare ca stil literar pe la sfîrșitul secolului al 19-lea, e o față a modernității; pentru că stilul „decadent” continuă sub diferite forme în tot secolul 20; pentru că într-un fel și Mateiu Caragiale, obiectul pelerinajului meu în patria pierdută, poate fi considerat un autor decadent.) După aceste trei fețe ale modernității, analizez altele două care par a nu avea mai nimic în comun cu primele: kitsch-ul și postmodernismul. Găsec că între postmodernism și un kitsch perceput, desigur, ironic, de la oarecare distanță, există foarte multe afinități. Există, apoi, afinități și cu modernismul (la urma urmelor cuvîntul „postmodernism” cuprinde vocabula bisilabică „modern” și asta nu e de neglijat). Finalmente însă, postmodernismul mi se pare un termen prea vag, prea elastic, care spune prea mult și în același timp prea puțin: pentru că tot ceea ce desemnează are calitatea nedefinită că se potrece „după”, fără nici o indicație specifică pozitivă. De aceea nu e de mirare că există multe definiții ale postmodernismului. Eu, de pildă, accept definiția oarecum frivolă a lui Umberto Eco, care spune că postmodernismul marchează o conștiință a inocenței pierdute. El folosește o amuzantă ipoteză de lucru, anecdotico-metafo-

rică: în trecut, un tînăr cultivat putea spune unei femei „te iubesc”. Cu alte cuvinte, „te iubesc” era încă inocent, nu căzuse în kitsch. Acum nu se mai poate. Tînărul mai sofisticat care vrea să facă o declarație de dragoste poate spune, în schimb: „te iubesc, cum ar spune Barbara Cartland” – sau un alt nume al unui autor similar. Ce demonstrezi prin aceasta e „că știi că ea știe că știi”, că joci jocul declarațiilor de dragoste „cum trebuie”, nu fără ironie, dar nici fără o potențială seriozitate. Ironizînd declarația de dragoste, o faci totuși. Un răspuns adecuat poate duce, sub scutul transparent al ironiei și-al autoironiei, la o „poveste adevărată”. (Adevărurile sînt povești, doar unele povești pot fi uneori adevărate.) Cu alte cuvinte, rezumînd teoretic: citarea și semnele citării (de multe ori omise provocator) sînt semnele distinctive ale postmodernismului ca stil.

M.D.: *În volumele tipărite în țară aveți câteva preferințe evidente în ceea ce privește*

poezii. E vorba de Bacovia, de Mircea Ivănescu, Emil Brumaru, Petre Stoica, Marin Sorescu, Leonid Dimov. De ce au contat mult pentru Dumneavoastră acești poeți și nu alții?

M.C.: Eu am scris despre ei și pentru că eram prieten cu ei: și eram prieten cu ei și pentru că îmi plăcea cum scriu, pentru că îi admiram. Pe toți cei pe care i-ați menționat eu i-am admirat, ca și pe Nichita Stănescu, pe care nu l-ați menționat, și despre care am scris înainte ca alți critici să semnaleze importanța poetică a operei sale. Reputația poetică a lui Nichita pare a trece azi printr-un con de umbră. Despre Mircea Ivănescu eu eram foarte convins de pe-a-tunci (sfîrșitul anilor '50) că este un mare poet – un ironist liric și sentimental de suprem rafinament – și mă bucur foarte mult că optzeciștii l-au descoperit pe cont propriu și că l-au luat în brațe. Dimov, Petre Stoica sînt în aceeași situație.

M.D.: *Cum vi se pare starea actuală a literelor românești?*

M.C.: E o întrebare dificilă, eu nu mai sînt un critic literar român, am lipsit din țară aproape 30 de ani, am urmărit intermitent și insuficient aparițiile de noi nume. Apoi, eu sînt un marginal, un „extrateritorial”;

dacă vreți, am două identități, una românească, una americană – sînt practic un dublu marginal, și acolo, și aici – așa încît părerea mea n-au, și n-o regret de loc, nici o greutate. Sînt păreri subiective, dar așa, ca un cititor subiectiv, „pour mon seul plaisir”, fiind la Tîrgul de carte Bookarest, am fost tentat să cumpăr multe cărți, am și cumpărat multe, pe care le voi trimite peste ocean în pachete „de pînă la cinci kilograme”.

M.D.: *O carte care v-a impresionat în vremea acestui sejur la Cluj?*

M.C.: Am descoperit volumul Gabrielei Melinescu, *Jurnal suedez*, pe care l-am citit cu imensă plăcere (și cu rememorări tandre) și despre care am și scris un articol, apărut în revista 22. Am mai citit, cu total acord intelectual, *Al treilea discurs* de Adrian Marino în dialog cu Sorin Antohi. Mi-au plăcut apoi cîteva proze scurte de tip memorialistic – mă gîndesc la excelența număr din *Apostrof* în care cîteva distinși autori contemporani au evocat „figura tatălui”.

M.D.: *De citit citiți, dar ce cărți scrieți?*

M.C.: Lucrez – cum nu trebuie, împotriva sfaturilor pe care le-aș da oricui – la mai multe cărți deodată, aflate în diferite stadii. Am o carte despre intelectualitatea română interbelică și problemele identității naționale sau culturale, care este în proporție de 80% gata; mai am un proiect, un volum despre lectură și re-lectura poeziei – eu am scris o carte despre re-lectură în cazul prozei narative și acum vreau să mă întorc la poezie – și la legăturile ei vitale cu oralitatea, cu vorbirea, cu viul grai, cu respirația, cu inspirația, cu expirația, cu recitarea și deci cu... *recitarea-recitarea*, fie și mentală, ca un *ritual personal*). Va fi un punct de vedere mai aparte și iarăși foarte subiectiv (e un lux pe care la vîrsta mea mi-l pot permite). Apoi mi s-a oferit de către Editura Albatros, adică de către Geta Dimisianu (care a fost redactorul de carte al primei ediții din 1969), să fac o nouă ediție din *Zacharias Lichter* în care să public și o serie de fragmente autobiografice legate de scrierea acestei cărți și o serie de însemnări pe care le-am făcut eu de-a lungul anilor despre ea. În exil, eu mă despărțisem de Zacharias Lichter, dar am revenit datorită *Jurnalului fericirii* al lui N. Steinhardt: în testamentul său politic, inclus în *Jurnal*, el înregistra tipul de anarhism mistic-ironic al lui Zacharias Lichter ca pe o reacție posibilă împotriva regimului comunist prin automarginalizare și scandal. Asta mi-a retrezit interesul în personaj. Un alt motiv pentru care mă îndepărtasem de Lichter era că trecuse prin cenzură și îmi ziceam că, dacă a trecut prin cenzură, nu e nimic de capul lui. Dar raționamentul meu, pare-se, n-a fost corect.

M.D.: *Domnule Matei Călinescu, vă mulțumesc pentru convorbire și vă mai așteptăm la Cluj.*

M.C.: Vă mulțumesc și eu și mi-a făcut plăcere să discutăm, d-le Mihai Dragolea!

Interviu realizat de MIHAI DRAGOLEA
31 mai 2001, Cluj

Epistolă despre Wyndham Lewis

Michael Finkenthal

Într-o splendidă carte-album, *Wyndham Lewis Painter and Writer* citesc: „economic collapse led Lewis, as it did many intellectuals, to take up extreme views“. Autorul (Paul Edwards) se referă la anii treizeci și la ideile politice de extremă dreaptă ale lui Lewis – pictor, scriitor și poet, născut în 1882. Sînt surprins să găsesc într-o carte publicată în anul 2000 de Yale University Press, o explicație atît de simplistă a „alunecării“ lui Lewis înspre dreapta radicală (în 1931, după o vizită în Germania, a publicat o carte intitulată *Hitler* pe care a repudiat-o mai apoi, în 1939, publicînd o altă carte, de astă-dată critică, intitulată *The Hitler Cult*). Că o catastrofă economică poate îndrepta un spirit critic (și creator) înspre soluții radicale, îmi pare o premiză plauzibilă. Dar cum se produce alegerea între soluția de „stînga“ și cea de „dreapta“? În ce măsură predispoziții afective, atitudini apriorice față de raționalitate, structuri abisale latente, determină această „bifurcație“?

Cu mult înainte de a deveni un simpatizant al lui Hitler și al reînnoitului „spirit arian“, Wyndham Lewis a fost un extremist și un radical în ale artelor. În aprilie 1914, Ezra Pound îl anunța pe Joyce într-o scrisoare că Lewis urmează să lanseze în curînd un magazin futurist-cubist. În iunie, *Blast* – organul marelui Vortex Britanic, apărea la Londra. Dar *vorticismul* lui Lewis era diferit și de cubism și de futurism prin faptul că – spre deosebire de aceștia – afirma rolul personalității și al tradiției. Vortexul este punctul fix în care se întîlnesc nenumăratele filoane turbulente ale vîrtejului. Fiecare centru cultural sau de civilizație este un vortex; Londra este vortexul imperiului cu tot ce are el specific, de la Marble Arch la Taj Mahal. Frenezia și turbulența activității creatoare a individului se regăsesc în vortexul creației sale („Energy creates pattern“, spunea Lewis). Dar inovația cea mai mare a lui Lewis în cubism a fost transformarea „vorticității“ într-o tehnică a compoziției: tablourile și desenele lui din perioada 1912-1917 sînt caracterizate prin „diagonalitatea“ lor, prin precipitarea acțiunii înspre un centru virtual, prin existența unui vector compozițional. În ciuda caracterului fragmentar (cubist) al tabloului, privirea este întotdeauna atrasă înspre un centru, care dezvăluie esența compoziției.

Războiul la care a participat activ (înrolat în 1916, a fost pe frontul francez și belgian pînă la sfîrșitul lui 1917) l-a traumatizat cumplit. Oscilînd între spaimă și dezgust – îi scria lui Pound despre „the futility, trickery, the element in fact of despicable inhuman swindle in all this dreary & rotten business of war“ – a jurat să facă după război tot ce-i va sta în putință să împiedice o altă conflagrație în care Anglia și

Europa să fie din nou implicate. Simpatia pentru Hitler s-a născut din credința lui Lewis că liderul noii Germanii este un pacifist. În anii douăzeci și la începutul anilor treizeci au fost mulți cei care s-au lăsat înșelați de retorica unui naționalism-socialist care revendica drepturile patriei călcate în picioare la Versailles și ale individului strivit de un capitalism suicidal în egoismul său extrem. Este interesant de remarcat că argumentația și retorica lui Lewis nu au – cel puțin explicit – accente antisemite: revoluția industrială a fost un eveniment pozitiv, scrie autorul în 1931, dar la un moment dat lucrurile au căzut pe mîna răufăcătorilor. Urmarea este că „the *Geldmensch* (sublinierea lui Lewis) and his *satellite*, the *Agitator* (sublinierea mea) were soon on the job“. Și, în continuare, Lewis ne dezvăluie „mecanismul diabolic“ care generează conflagrația: „Then the manufacture of the endless «Class-wars» was both profitable, destructive and awfully amusing. It had amusement value – it had news-value – it was good business“. Războiul, așadar, este jocul de poker între oamenii banului și agitatorii luptei de clasă în prezența unor chibiți jurnaliști și producători ai culturii de masă. Dacă acest raționament pare *déjà vu*, este interesant de remarcat că nici *the geldmensch* nici *agitatorul* nu sînt identificați explicit de către Lewis cu evreul, ca în propaganda antisemită clasică. Cum se poate preveni deci războiul global? Printr-un apel la o unitate europeană, supranațională, bazată pe solidaritatea de masă. Mecanismul de declanșare a războiului descris de Lewis mai sus este „local“; odată conflagrația locală dezlănțuită într-un punct, ea se va întinde însă inevitabil, deoarece în Europa contemporană dialectica interacțiunii dintre posesorii banului și agitatorii luptei de clasă va duce la o confruntare între sisteme ideologice diverse. Unitatea care transcende această dialectică a confruntării poate fi doar cea a supranaționalismului, dar a unui supranaționalism *exclusiv*. Deci rasist. Înainte de a face pasul decisiv, Lewis mai aduce un argument: în cazuri extreme, valorile pot fi alterate într-un mod radical: „under... emergency conditions values change, and we are forced to admit arguments which, in other circumstances, we might regard as unsound“. În această situație, acceptarea antisemitismului intrinsec național-socialismului german nu părea un fapt excepțional: „Do not allow a mere bagatelle of a *Judenfrage* to stand in the way...“, conchide deci Wyndham Lewis.

(continuare în numărul următor)

De ce?

Am mai scris că sunt
O bizarerie a hazardului uitat
Pînă una alta, un ostatic
Al unui ritual ciudat.
Și s-ar putea să am dreptate
La urma urmei, în fiecare clipă
Sunt predestinat să-mi petrec viața
În destrămare și risipă.
De altfel, lumea se duce înainte
Cu adevăruri ce mint politicos
Mi-e teamă de întomnare
De absurdul întors pe dos.

Te-am întreb

Te-am întreb, așa, mai pe-ndelete
Dacă am aduna gîndurile neîmplinite
Nepotolitele speranțe și rugăciunile incerte
Am cuteza să rîvnim noile ispite?
Nu mi-ai răspuns în ziua aceea „primitoare“
Dar mai aștept o zi! Ți-e teamă
De cutezanța care doare
În tine mai cu seamă?

O ceată de cuvinte

O ceată de cuvinte
Înaintează acum
Pe urzeala vieții
Trasîndu-și un drum.
Cărți ocrotite
De lumini celeste
Își păzesc secretul
Devenind poveste.
Orgolii rănite
La capăt de lume
Își caută un idol
Și-s puse pe glume.

IUSTINIAN GR. ZEGREANU

Cîteva stereotipii

(I)

 Mircea Muthu

În limbajul curent *balcanismul* continuă să ilustreze o țară descriptivă și categorială. Este ca și cum semnificativul acesta se întinde ca un elastic peste realități și ideologii variate, iar finalitatea acestui proces este, paradoxal, una de negare și apoi de autonegare. De la o circumscriere geo-politică, proiectată pe o situație de destin, termenul de *balcanism* se încarcă cu o sumă de atribute, multe străine de el, ca să se întoarcă iarăși ca un bumerang crucificînd astfel, în chip nedrept, un spațiu de confluențe multiple și condamnat parcă la neșansă istorică. „Chiar și repudierea democrației trebuie să poarte stigma balcanic”, nota recent Maria Todorova referindu-se la o sintagmă eliadescă – „democrație balcanică” (în *Balcanii și balcanismul*, Ed. Humanitas, 2000, p. 83, ș.a.). Descoperit dar și inventat de către călători și diplomați mai cu seamă atunci cînd se disputa între puterile europene ale timpului așa-numita „chestiune orientală”, *balcanismul* cumulează numai în secolul XX o mulțime de clișee ce provoacă, în general, iritare, în loc să îndemne la introspecție, cum cerea nu de mult regretatul Al. Dușu. Contaminări reciproce grevate de aceeași neînțelegere fundamentală (de la *bizantinism* la *balcanism* și invers), delimitări insuficiente (*balcanitate/balcanism*) sau perpetuarea decalajelor economice și de mentalitate dintre Est și Vest, la care se adaugă prelucrările din imaginarul mai ales literar, saturat de senzațional și pitoresc pe latură decorativă mențin conceptul într-o zonă a contestărilor *de plano*. Or, același Al. Dușu atenționează că „există un simbur dur al balcanismului care trebuie descoperit și analizat, dacă se urmărește o veritabilă integrare în Europa a zonei” (*Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, Ed. All, 1999, p. 80). Citez aceste considerații recente deoarece ele se alătură unui veritabil corpus de studii menite să de-peiorativizeze conceptul și asta în cîteva contextualizări absolute necesare, dacă ar fi să amintesc doar problema „mentalității balcanice” (pe linia Jovan Cvijic – Kitromilides), Balcanii ca alteritate în discursul occidental dar și central-

european sau chiar otoman, raportul dintre „solidaritățile organice” și „solidaritățile organizate” din sud sud-est ș.a. Istoria modernă, respectiv istoria mentalităților sau examenul comparat al imaginărilor oferă un inventar mai plauzibil al conținutului de profunzime pe care termenul de *balcanism* îl acoperă. Deocamdată concurența cu judecata comună dă câștig de cauză acesteia din urmă, cu atît mai mult cu cît o parte din universul ficțional dar și din reflexul critic preia evantaiul de poncife, interpretîndu-le de obicei din unghiul etic. Spre exemplificare, o lucrare interesantă, semnată de către Sergiu Ailenei (*Stiluri în proza interbelică*, Ed. Timpul, 2000) conține, în capitolul consacrat lui Mateiu Caragiale (*Balcanismul ca tipologie*), o adevărată *summa* a ipoteticului „suflet balcanic”. Iată-le, extrase din contextul studiului de stilistică, nu înainte însă de a enunța, împreună cu autorul, cele „două posibile sensuri ale balcanismului, cel specific zonal și cel de particularitate strict etnică” (! – n.s.). Ce este așadar balcanismul sau, mai exact, care ar fi mărcile de recunoaștere ale acestuia? Să le numerăm: „deriziune facilă”, „nestatornicie funciară”, „empirism ostentativ”, „sentimentalism ieftin”, „familiaritate agresivă”, „adaptabilitate de factură cinic-grosieră a personajului” ce, se conde, „depășește totuși limitele spațiului balcanic”, „spiritul gregar”, „viziune infernală”, „axiologie socială răsturnată”, „deviație etnică”, „nebulia generalizată”, „lipsa de uniformitate coloristică și instabilitatea caracterului”, cheful ca „replică diformă la hedonismul filosofic”, „instinct malefic de deriziune și distrugere”, „hedonism rudimentar de esență popular-orientală”, „epicureism popular”, „etnocentrism agresiv”, „cinism grosier”, „caracterul inconstant al agresivității”, „precaritatea și dezechilibrul stilistic al arhitecturii balcanice”, „vulgaritatea structurală a limbajului”, „senzorialismul ostentativ” ș.a. Într-o atare optică Arnotenii alcătuiesc „spațiul concentrat al esenței balcanice” iar Pîrgu e tipul reprezentativ pentru „infernul balcanic”. Gravă ni se pare aici caracteriza-

rea reductivă a balcanismului. Mai mult, în conglomeratul atributiv de mai sus, alte trăsături – pe care le-am descoperit și le-am dezvoltat în mai multe lucrări – enunțate fiind aproape că se pierd sub avalanșa de circumscrieri negative ale conceptului. Ar fi, după opinia mea, cel puțin două elemente definitorii pe care analiza stilistică le-ar putea – cum să spun? – re-argumenta în ideea specificării a ceea ce am numit *balcanism literar*. E vorba, pe de o parte, de balcanismul ca *asociere de stări contrastante* (reiterat de autor, fără citare normală, de pildă în *Contrast și compatibilitate*, în *Convorbiri literare*, nr. 5, 2001) și, în al doilea rînd, de *balcanismul ca rîscumpărare estetică a unei drame colective* – idei și observații care, dincolo de faptul că totuși le-am pus în circulație, rămîn fertile pentru un examen stilistic. O asemenea aplicație, făcută pe grila lui Auerbach sau Alonso ar putea confirma sau – de ce nu? – amenința demonstrația noastră că, la Mateiu Caragiale, „sanctiunea etică” este perfect echilibrată de ceea ce numeam, încă din titlu, „autocratism estetic”. Mai exact, *balcanismul literar* ca școală de stil (intuită, de altfel, de către Paul Zarifopol atunci cînd acesta descoperea, la I.L. Caragiale, teoria artei ca „exces” de extracție meridională) particularizează – și examenul stilistic o poate dovedi – relația antinomică dar și, paradoxal, complementară, dintre „planul realității și cel al imaginărilor compensatorii” și, de asemenea, iluzia libertății în „spațiul prin excelență închisă” și pe care o numeam altădată *spațiu adiabatic*, analizîndu-i funcționalitatea specifică de la *Istoria ieroglifică la Prințepele*. Întrebarea, acuma, în ce măsură balcanismul literar este, după epoca interbelică, o experiență estetică în curs de epuizare reclamă o reasezare a problemei generale a balcanismului, ce va trebui să conducă la înlăturarea multora dintre stereotipii enumerate, doar parțial, în rîndurile de mai sus. Am specificat deja (în *Dinspre Sud-Est*, Ed. Libra, 1999) că *balcanismul* (delimitabil de *balcanitate*) trebuie analizat în cel puțin trei accepțiuni coextensive. Mai întîi balcanismul este o realitate politică și etnică fragmentată generînd conflicte armate și sentimentul/conștiința a ceea ce am numit *echilibrul instabil*. În al doilea rînd, din unghiul mentalității, balcanismul – ca dramă colectivă însoțită de reversul său parodic – este parte integrantă dintr-o adevărată filosofie a supraviețuirii. Există, în sfîrșit, balcanismul ca rîscumpărare prin artă și cu funcție compensativă, provocată dar și întreținută, generic vorbind, de regimul autocratic și de spațiul închis, adiabatic.

Prestigioasa revistă de cultură *Tiszatáj* (*Regiunea Tisei*) din Szeged (Ungaria) publică, în numărul din august a.c., în cadrul rubricii intitulată *Most-Punte-Hid*, un amplu grupaj de literatură română contemporană.

Rubrica revistei *Tiszatáj*, în care apare acest grupaj de literatură română, are o tradiție de peste trei decenii și a fost concepută ca un instrument care sprijină confluențele culturilor din Europa Centrală și de Est.

Continuînd această tradiție și prin colaborarea cu redacția revistei *Vatra* din Tîrgu Mureș, unde a fost prezentat, în nr. 9/2000, un grupaj de literatură maghiară, *Tiszatáj* publică zece poeți și cinci prozatori români din Transilvania, în traducerea lui Némethi Rudolf. Cei zece poeți selec-

tați: Dan Damaschin, Ioan Moldovan, Ion Mureșan, Viorel Mureșan, Alexandru Mușina, Aurel Pantea, Marta Petreu, Adrian Popescu, Traian Ștef și Marcel Tolcea sînt prezenți de Al. Cistelean ca urmașii spirituali ai lui Lucian Blaga, iar operele lor ca purtătoare de caracteristici ale poeziei transilvane. Este remarcabil că opt dintre cei zece au fost formați în atelierul de creație al revistei *Echinox*. Prozatorii, selectați și prezenți de Cornel Moraru – întregul grupaj de scriitori români a fost pregătît în redacția revistei *Vatra* – sînt reprezentanți de frunte ai generației optzeciste. Gheorghe Crăciun, Ioan Groșan, Viorel Marineasa, Daniel Vighi și Alexandru Vlad sînt publicați ca argument la afirmația lui C. Moraru că proza românească nu a avut niciodată atîtea talente ca în zilele noastre.

Trebuie amintit, de asemenea, că acest număr al revistei este ilustrat cu creații ale artiștilor români contemporani: Ionela Lăzureanu, Victor Gabriel Răcățiu, Mihai Pop, Adriana Dobra

Covic, Teodor Moraru, Marilena Preda Sânc, Elena Muntean Stoinescu, Simona Tănăsescu, Dinu Câmpeanu, Marilena Ioanid, Dan Covățaru, Traian Boicescu, Silvia Tiperciuc.

În prima parte a revistei sînt publicați scriitori maghiari. De semnalat poemele lui Lázár René Sándor, Petőcz András, Kántor Zsolt, Toth Erzsébet, Dobai Péter, Vörös Istvan și Tornai József.

Bazsik Péter este prezent cu drama intinuală *Bolgarjából (Războiul bulgar)*. Sub titlul *O fată din Veneția*, Bogdán László publică un capitol din romanul *A szoros délben*.

Tandori Dezső semnează un studiu despre filosofia literaturii lui Kosztolány Dezső. În cadrul rubricii *Öröksej (Moștenire)*, redactorul revistei *Korunk* din Cluj, dl Cseke Péter, publică un eseu despre strategia de viață ca minoritar a lui Kós Károly, împreună cu o serie de scrisori inedite ale ilustrului cărturar transilvănean.

LUKÁCS IOSIF

S U P L I M E N T

apărut cu sprijinul FUNDAȚIEI PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ,
în cadrul programului INTERFERENȚE CULTURALE ROMÂNNO-MAGHIARE

Centenar Németh László

Revoluția calității

Nicolae Balotă

Formula pe care am ales-o ca temă a reflecțiilor mele în jurul personalității și operei lui Németh László îi aparține acestui gânditor și scriitor, al cărui centenar îl celebrăm azi. *Revoluția calității* – așa se intitulează un eseu al său, mult comentat, apărut în 1933, expresie ce va da titlul culegerii sale de eseuri și articole publicate în revista sa, *Tanu* (Martor), în 1940.

Revoluție? Mărturisesc că acest termen asociat cu „calitatea” poate să ne intrige pe noi, cei ce n-am studiat doar revoluția, revoluțiile în cărțile de istorie sau în cele de poliologie, ci am trăit în propria noastră existență, ca să nu spun mai brutal pe propria noastră piele, rigorile, teroarea, singeroasele urmări ale acelor procese pe care secolul al XX-lea (al cărui fiu, orice am spune, sintem) le-a atribuit Revoluției și urmărilor ei. Nu este oare revoluția tocmai negatoarea oricărei „calități”, distrugerea „calităților”? Pe de altă parte, ne putem oare imagina o revoluție ce și-ar extrage sloganele, ideologia, dacă nu strategia și tacticile din esul, din eseurile (și nu spun despre romanele) lui Németh László? Nu, fără îndoială. Pentru oricine cunoaște fie și numai o parte din scrierile sale, pentru cineva familiarizat, oricât de puțin, cu spiritul acestui apologet al spiritului ca esență generatoare de „calități”, întrebarea aceasta nu poate fi decât pur retorică. La modul ironic, ea exprimă tocmai vanitatea unei asemenea posibilități, enormitatea unei asemenea supoziii.

Și totuși, chiar dacă vom vorbi mai degrabă despre „calitate”, pe care însuși autorul acestei formule o desemna drept „ideea obsesivă care mi-a dominat (m-a năpădit, m-a inspirat, m-a posedat) viața” („az életemet megszálló rögeszme”), decât despre „revoluția” ei, nu considerăm întru totul vană încercarea eseistului de a-și proiecta o utopică „revoluție a calității”.

Dar, înainte de a formula câteva considerații pe această temă, să încerc – într-o viziune mai personală – să-mi explic și să vă explic ce anume m-a atras la acest scriitor, încă de la începuturile azi îndepărtate ale întâl-

rii mele cu unele scrieri ale sale, ce continuă să mă atragă la el. Și de ce tocmai „revoluția calității” mi-a dat de gândit? Motivele sunt, ca aproape întotdeauna în asemenea cazuri, foarte personale. Spre deosebire de anumiți autori care te pot seduce, care te incită, îți stîrnesc reflecția tocmai prin caracterul lor „străin” de natura, de caracterul, de spiritul tău, Németh László mă atrage prin anumite corespondențe cu unele din propriile mele, să nu le spun calități căci ar fi prea prezumțios, ci cu propriile mele năzuințe. Văd într-însul, îndrăznesc să spun, un spirit congener.

Recunosc astfel, înainte de toate, la acest om al culturii europene, un nisus enciclopedic, o năzuință spre totalitate, ceva apropiat de vechea mea pasiune centrată pe ideea, dacă nu pe idealul utopic al omului universal. Enciclopedismul său foarte vizibil în diversitatea preocupărilor, într-o voită nespecializare, este mai degrabă decât o curiozitate foarte larg deschisă, decât o erudiție exploratoare pe multe tărîmuri, un fel de voință de a îmbrățișa totul, un apetit al totalității. Definiția pe care o dă el odată condiției umane căreia îi aparține, aceea a unui om al spiritului („a szellem embere”), într-un text din 1931, intitulat *Spre o nouă enciclopedie* (*Új enciklopédia felé*) găsește chiar în această totalitate caracterul definitoriu, diferența specifică a acestui om față de alte condiții umane. „Pe omul spiritului îl caracterizează tocmai faptul că el nu-și poate potoli într-însul setea totalității și nu poate refuza în sine simțul responsabilității sale față de întreg”. Formula aceasta „az egész iránti felelőség érzete”, pe care medievalii și unii umaniști ai Renașterii ar fi înțeles-o prea bine, pare desul de desuetă în zilele noastre, ale acestui sfîrșit al epocii moderne, epocă de atîtea ori și pe atîtea planuri distrugătoare a anticei *totalitas*. Trebuie să adaug că această viziune totalizatoare a eseistului nu-și are sursa nicidcum în calma conștiință a unui filosof pentru care acel *totum* este un dat aprioric, de acceptat în mod dogmatic. Németh e totuși un fiu al unor timpuri în care totalitatea a

Nicolae Balotă

fost prea greu fisurată, dacă nu spartă, în care fragmentarul e prea evident pentru ca „omul spiritului” să se poată îndrepta spre acea *totalitas* altfel decât cu teamă și cutremurare, sau, folosind chiar cuvintele lui, cu „neliniște” („nyugtalanság”). Astfel textul pe care l-am citat este introdus printr-o altă determinare a condiției „omului spiritual”, aceea a căutătorului neliniștit, nu a deținătorului unui adevăr totalizator. „Omul spiritului este cel tensionat prin veșnicul instinct al spiritualității: acela de a vedea împreună, într-una, fenomenele. Spiritul este neliniște organizatoare”. Frumoasă expresie, această „rendező nyugtalanság”, prin care omul sfîrșitului de eră își caracterizează principala dimensiune a activității sale, aceea nu a unui calm susținător dogmatic al unei ordini, ci al unui ordonator al unei lumi în veșnică metamorfoză. Regăsim într-o asemenea viziune corespondențe cu conceptul medieval de *ordo*, al unei ordini ce nu este dată, ci e supusă unei continue dinamici ordonatoare.

„Neliniștea ordonatoare” a eseistului mai este revelatoare a unei obsesii, revelată sub diferite forme în numeroase din textele lui Németh, obsesia ce-mi e de asemenea binecunoscută a rodului sau fecundității. Neliniștea nu este doar organizatoare, ci este o manifestare a unei anxietăți a sterilității. Aș putea da mai multe exemple referitoare la fascinația rodului la eseistul nostru, dar mă voi mulțumi cu o referire la prezența simp-tomatică, metaforică, a fecundității vegetale

în textele sale. Am avut satisfacția de a găsi într-un interesant articol al lui Láng Gusztáv, publicat în numărul din *Korunk* consacrat lui Németh sub titlul *Paradisul pierdut sau Németh László și filosofia germană*, o subtilă descoperire a abundenței trimerilor, deosebit de frecvente în scrierile eseistului, la spațiul privilegiat al „grădinii“, al „florilor“, „fructelor“, „rădăcinii“, „tulpinii“, „altoirii“, al întregului tezaur lingvistic cu conotații vegetale și, deci, cu directă trimitere spre ceea ce numesc obsesia rodului. Fecunditatea culturală este singura legitimare a existenței umane. „Calitatea“, întregul complex al valorilor încorporate în cultură conferă existenței această legitimare ontică. Prin urmare, „calitatea“ nu este doar o idee utopică (așa cum a fost prea adeseori tratată); ea este fundată antropologic, e un dat antropologic, așa cum el însuși, Németh, o spune în eseul său despre *Revoluția calității*. „*A minőség nem csak eszme, utópia: antropologikum...*“.

Obsesia rodului, deși – prin anxietățile pe care le suscită – pare să aparțină unei poziții filosofice existențiale, este de natură esențialistă. Contemporan al ecloziunii filosofiilor existenței, Németh procedează în spirit am putea spune esențialist la tratarea problemelor ce privesc cultura, ca și antropologia, adică omul ca ființă creatoare de cultură.

Tot astfel, într-o epocă în care unele concepții filosofice, ideologiile dominante ale secolului, orientarea sociologică și sociopolitică accentua rolul colectivităților, în timpul pe care Ortega y Gasset îl caracteriza prin „revolta maselor“, eseistul maghiar se arată, în repetate rânduri, un apărător al personalității tot mai neglijate, mai hulite chiar, al individualității, ca unicitate. Desigur, niciodată acest gânditor n-ar fi aderat la formulele radicale, la extremismul unui individualism anarhic, în genul celui apologet din secolul al XIX-lea al „Unicului și proprietăților sale“, Max Stirner. În articolele sale îl vedem adeseori propagând ideile concilierii dintre individ și societate; nu voia el să găsească acele legături „pasionale“, spirituale, care să lege individul de societate?; comunitatea nu este cîtuși de puțin sacrificată de el prin ipostazierea individului; cetățenii liberi sunt membrii unei societăți, ai unui stat, ai unei națiuni, entități pentru care Németh are propriile sale vederi integratoare.

Desigur, mai sunt și alte aspecte ale operei lui Németh László care m-au atras, printre care însăși modalitatea eseistică adoptată în cele mai multe dintre scrierile sale. Chiar dacă el se declara mai presus de orice un autor de „studii“ („*tanulmányok*“), acestea – cu toată rigoarea lor, cu toată erudiția investită în ele – sunt nu mai puțin un fel de „invențiuni“ libere (folosesc cuvîntul invențiune oarecum în sensul său muzical). Studiul este explorare, meditație, dar totodată și creație literară a unui scriitor ce își vedește vina narativă, capacitatea construcției epice, manifestă în romanele sale.

Dar mai mult decît toate acestea, am descoperit în destinul acestui om, în raporturile sale cu istoria, ca și cu societatea timpului său, o căutare care mi-l face apropiat, prin reușitele ca și prin eșecurile sale. Nu știu dacă în studiile sale s-a referit vreodată la *Scrisoarea a șaptea* platoniciană. Nu știu, așadar, nici dacă a cercetat vreodată acest text despre a cărui paternitate continuăm să ne întrebăm chiar dacă filologii timpului nostru înclină mai degrabă să-l atribuie lui Platon. Dar paternitatea nu ne interesează acum, ci faptul că în acest antic text confesiv al încercărilor filosofului în cetate recunosc, ca într-o îndepărtată oglindă, unele din trăirile noastre.

Într-adevăr, destinele noastre, ale unor fii ai sîngerosului secol al XX-lea, au fost supuse aș spune unor puteri care le-au deturnat, le-au condus spre eșecuri ce ar fi fost tragice dacă nu le-am fi opus alte puteri salvatoare. Reflecțiile mele din ultimul timp m-au condus să văd în *Septima carta* platoniciană un prototip al inevitabilelor iluzii, eșecuri, dezamăgiri ale filosofului (sau să-i spunem mai modest intelectualului) în raporturile sale, în raporturile noastre, cu puterea politică. Este în *Septima carta* ca o geometrie în spațiul politic al confruntărilor spiritului cu tirania, un fel de paradigmă ce ne servește drept plan de referință în compararea propriilor noastre trăiri pe acest plan. Diversele noastre experiențe în proiectarea unui stat ideal sau utopic sau, mai simplu, a unui stat care să nu fie monstrul rece nietzschean, s-au lovit în secolul trecut (și continuă încă să se lovească în acest secol, care îl urmează încă în mare măsură, și nu numai prin simpla succesiune cronologică, pe cel precedent) de tirania totalitarismelor și a epigonilor acestora. Dar să revin la Németh László în care văd, repet, și în acest domeniu și mai ales aici, un frate pe care nu-mi îngădui să-l judec, tocmai pentru că, pînă și atunci cînd cred că a greșit, a fost o victimă sau a fost de partea victimelor mai degrabă decît de aceea a torționarilor de toate speciile.

A fost (în modul funciar platonician, al proiectelor din *Septima carta*) un făuritor de utopii politico-sociale, un „utopist incorrigibil“, cum însuși o mărturisise odată. S-a arătat sensibil, de la începuturile marii crize a secolului, cînd atît de mulți dintre intelectualii vremii au fost seduși de sirenele pernicioase ale totalitarismelor, sensibil la simptomele răului sau relelor ce se anunțau. A resimțit de timpuriu acea „dezorientare îngrijorătoare“ („*szorongó tájékozatlanság*“), pe care am descoperit-o de atîte ori și continuăm să o descoperim în jurul nostru, dacă nu în noi înșine. E adevărat că, printre utopiile sale este și utopia socialismului „ideal“, dar în unele momente istorice n-am nutrit, oare (deși la vîrste diferite) similare speranțe deșarte, ca de pildă în 1945, la sfîrșitul războiului, speranța într-o „lume nouă“? O altă utopie a sa a fost aceea a unei „a treia căi“, „calea proprie“ a Europei între Răsărit și Apus. El însuși, adevărat intelectual nedogmatic, în stare să se amendeze, să se vadă din afară pe sine va recunoaște, în legătură cu o altă utopie a sa, privitoare la ceea ce numea el „a treia Ungarie“ („*a harmadik Magyarorszag*“) următoarele: „A treia Ungarie seamănă mai mult cu ideea platonică, pe care un om care nu avea vocația politică voia să o realizeze pe pămînt, [...] decît cu un program politic“.

În perioada plină de încredere a vieții sale, neafectată de eșecurile în fața tiranilor vremii, în perioada în care scruta singur de pe bordul revistei sale *Tanu* (*Martor*), pe care o scria și redacta de unul singur, asemenea lui Platon navigînd încrezător spre Grecia Mare, știa că este unul dintre cei rari care, cum o recunoștea el într-o frumoasă frază, „privim stelele și căutăm țărîm în credința că e totuși un țărîm și că stelele ne orientează spre el“. Este cert că pe acel țărîm pe care nu va acosta niciodată sau, dacă a acostat, n-a putut clădi societatea aceea ideală necolectivistă, care nu sacrifică individul asemenea marxismului, ba nici asemenea capitalismului care, după el, precedase marxismul în sacrificarea individului.

În acea perioadă încă plină de încredere în virtutea renovatoare a spiritului, Németh se revendica de la idealul grec pentru a defi-

ni „calitatea“. „Zei greci“ sunt, pentru el, deținătorii ideali ai „calității“, în sensul pe care-l dă el termenului. Gînditorul care și-a însușit mentalitatea Reformației, chiar dacă în multe privințe s-a împotrivit acesteia, a fost (asemenea altor mari protestanți: printre care pe vremuri Hölderlin) un fervent al Eladei, al panteonului elin. În textul intitulat *Grecia sau tradiția moartă* (*Görögország vagy a halott hagyomány*, din 1934), el vedea aurora „calității“ în areteia elină. De aceea, mi se pare că și ideea sa mai târzie (pentru care a fost adeseori criticat acerb, ba chiar hult), ideea „noului nobil“ („*új nemes*“) derivă tot din „calitatea“ omului virtuos, a eroului grec.

Pe planul națiunilor (și, înainte de toate, a națiunilor Europei) „calitatea“ conferă identitatea culturală a acestora. După eseistul nostru, în istoria Europei putem urmări o succesiune a primatului cîte unei țări, după cum noțiunea acesteia își poate impune „calitatea“, poate deveni model cultural. În ceea ce privește tema discuțiilor noastre, cred că e semnificativă și incitantă la reflecție ideea sa referitoare la „calitatea“ maghiară. Aplicînd parametrii cu care ne-am obișnuit în critica civilizației românești (mă gîndesc înainte de toate la cuplul antitetic, la bipolaritatea occidentalism-autohtonism dar și la toate relațiile posibile între acești doi poli), trebuie să remarcăm că tematica unei asemenea bipolarizări se pune și în gîndirea lui Németh. În fond, opoziția dintre occidentalisti și slavofili, în cultura rusă din secolul al XIX-lea încoace, poate fi regăsită, în diverse ipostaze, la toate popoarele Europei Centrale și de Est. La scriitorul nostru tematica aceasta se înscrie în speculațiile sale referitoare la raporturile în cultura maghiară dintre „sufletul răsăritean“ („*keleti lélek*“) și „metoda occidentală“ („*nyugati módszer*“). El a cunoscut, din timpul frecventării scriitorilor „poporaniști“ a acelor „*népi irok*“, argumentele autohtoniste, dar ca european autentic, îl văd mult mai apropiat de tezele sincronismului lovinescian (ca să folosesc o referință românească, cu valoare foarte relativă, ca orice asemenea referință), decît de autohtonismul gîndirismului unui Crainic, chiar dacă – nu fără oarecare nedumerire – îl văd folosind, ca și gînditorul ortodoxist, formula „nostalgia paradisului“. În ce consta, pentru Németh, „sufletul răsăritean“, care era rolul ca o componentă a identității maghiare, mărturisesc, mi-ar fi greu să precizez. Mult mai limpede, mai fermă îmi apare atitudinea lui Németh László în împotrivirea sa la imperialismul vremii sale (ca și al vremurilor noastre), atît de pernicios, pe toate planurile. Căci iată ce afirma tînărul de 28 de ani, în eseul său, *Spre o nouă epocă a reformelor* (*Új reformkor felé*): „să pornim la cucerire doar cu inima și creierul“. Iar, mai tîrziu, în articolul său din 1935, *Reforma*, va indica drept finalitate a reformei maghiare realizarea unui model de urmat chiar și pentru popoarele învecinate. Că o asemenea nobilă reformă a rămas doar între copertile revistelor și cărților lui Németh, pentru aceasta nu el poartă vina. Destinul său (dar numai al său?) repetă oarecum, în alte contexte istorice, în condiții diferite, modelul dezamăgirilor lui Platon cel din *Septima carta*. Cum o va spune tîrziu, în perioada retragerii sale pe marginea lacului Balaton, la Sajkod, a trecut prin „școala îndelungată a umilinelor“. Dar nu era singurul ale cărui reușite nu erau cele din lumea plină de larmă și furie a politicului. ■

Németh László și Jancsó Béla

– fragment –

Cseke Péter

În 1927, Osvát Ernő, redactor șef al celei mai prestigioase reviste literare maghiare, *Nyugat* (*Apus*), afirma că, dintre membrii tinerei generații de scriitori care s-au lansat după primul război mondial, cele mai mari așteptări sînt legate de: Németh László, Illyés Gyula și Jancsó Béla. Știm însă că, după începuturi promițătoare, carierele lui Németh László și Jancsó Béla au evoluat departe de sfera revistei *Nyugat*. Concepția lor privind misiunea literaturii a fost diferită și evoluția lor a luat o altă direcție. Jancsó depășise faza organizării primei generații de scriitori și a elaborării programului său, care mai târziu s-a dovedit a fi hotărîtor – de pildă pentru dezvoltarea și desăvîrșirea ca scriitor a lui Tamási Áron.

Németh László, care se pregătea a fi „organizator al forțelor spirituale maghiare”, a recunoscut meritele din trecut ale revistei *Nyugat*, dar i-a fost clar că într-un mediu intelectual care îl „izolează ermetic” de tinerii scriitori, el nu poate să facă nimic pentru „confrăii lui întru destin”. El aspira la independența intelectuală deplină. Ca și Jancsó Béla în Transilvania. Ei ar putea fi socotiți drept modele ale intelectualității maghiare independente.

Németh László s-a înscris la Universitatea Pázmány Péter din Budapesta în 1920, iar Jancsó în 1921. (Németh la Facultatea de Litere, Jancsó – cedînd insistențelor tatălui său – la Medicină. Concepția conservatoare privind învățămîntul la Facultatea de Litere l-a dezamăgit pe Németh László și încă de la mijlocul anului întîi își continuă studiile la Medicină.) Amîndoi au dorit să devină scriitori și amîndoi au obținut diplomă de medici stomatologi. Németh László în 1925, iar Jancsó cu zece ani mai târziu, după o ocoluri la Szeged și Cluj.

Németh își deschide cabinet particular în 1926, iar Jancsó face acest pas abia după ce se întoarce acasă din prizonieratul sovietic, cu opt ani înainte de a fi lichidată în România practica medicală privată. Amîndoi au fost mult timp și medici de școală: Németh László începînd din 1928, la mai multe școli de la periferie, și la gimnaziul din strada Medve, a cărui amintire a eternizat-o. Jancsó Béla preia sfera de activitate a tatălui său de la Colegiul Reformat din Cluj. Lui Németh László ocupația de medic școlar i-a oferit posibilitatea unei viziuni sociografice. Ca scriitor, Jancsó Béla a putut astfel să pătrundă mai bine în structura profundă a societății maghiare minoritare. Pînă atunci înțelesese deja că dăinuirea maghiarimii minoritare este în strînsă legătură cu menținerea și creșterea viabilității biologice. După ce și-a îndeplinit rolul de educator al intelectualității și de organizator al literaturii, menit să întrețină conștiința modernă a transilvanității, el se retrage tot mai mult pe „pozițiile” culturalizării în sens larg a poporului, în speță ale educației sanitare. (În perioada în care Németh László s-a aflat în Transilvania, s-a ocupat de redactarea volumelor pe teme medicale publicate de Ed. AGISZ în seria „Biblioteca Utilă”, la cererea lui Kacsó Sándor, redactorul-șef al săptămînalului *Brassói Lapok*.)

Atît Németh László cît și Jancsó Béla s-au născut în familii de reformați. Într-o țară cu majoritate catolică, acest fapt și-a avut relevanța sa. Nu este întîmplător că pentru Németh László, care se retrăgea de la *Nyugat*, revista *Protestáns Szemle* a însemnat forumul independenței critice. În schimb Jancsó Béla, pentru a-și apăra ideile legate de educația intelectualității minoritare, a trebuit să pornească de la crearea unității confesionale și ideologice. Care –

Cseke Péter

după cum știm – nu a făcut față probei de rezistență a timpurilor istorice. După cum nici Németh László, ca organizator al generației, nu a putut să-i determine pe discipoli să spună ceea ce el aștepta, în scopul reprezentării beletristice. De aceea a devenit el însuși romancier și dramaturg. Astfel a cîștigat satisfacție pentru prejudiciile suferite în cursul duelurilor intelectuale provocate de studiile sale. În urma jignirilor se refugiază de obicei în dramaturgie, iar suferințele și le descarcă în romane. Jancsó Béla este incapabil de așa ceva. El a considerat cu atîta seriozitate comandamentele epocii privind crearea relațiilor democratice în viața publică, încît – asemenea lui Németh László – și el ar fi dorit ca altcineva să se exprime, chiar și în problemele vieții publice a tineretului. Mai ales în acestea: „Am pornit ca scriitor – va mărturisii Jancsó Béla în 1938 –, dar azi scrișul nu mai este pentru mine decît un mijloc pentru a duce la îndeplinire sarcinile în care trăsăturile scriitorului și educatorului se împletesc în jurul viziunii sociale și a activității medicului. Am sentimentul că în această formă pot să aduc cele mai multe servicii maghiarimii din Transilvania. Asta înseamnă o eliberare sufletească, un stimul și totodată o largă recompensă pentru resemnarea individuală”.

Jancsó scrie prima apreciere referitoare la Németh László (după ce a apărut *Debreceni Káté*) în coloanele revistei *Erdélyi Fialok* în anul 1934. Începe cu un citat din Ady: „Vinturi noi bat copacii străvechi maghiari”, fiindcă are sentimentul că profeția lui Ady începe să se împlinească în munca tinerei generații reformiste, care modelează noua maghiarime. În Transilvania, Németh László nu trebuie prezentat – conchide el – fiindcă prin studiile de critică literară scrise la cererea lui Áprily (printre care cele referitoare la Tamási) a cîștigat cu ani în urmă un binemeritat renume. Dacă atrage mai accentuat atenția asupra lui – citim în caracterizare – este pentru că între timp Németh László a devenit unul dintre conducătorii cei mai importanți ai tinerilor de 30 de ani din Ungaria, care „prin *Tanu* și lupta curajoasă pentru independența spirituală i-a pregătit pe tinerii care se regroupează și își fac auzit glasul”.

Și Németh László este informat în legătură cu activitatea lui Jancsó Béla în Transil-

Sala în timpul conferinței

vania. După cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Jancsó adresată lui Juhász Géza la 28 martie 1934, a așteptat din partea lui un articol chiar pentru primul număr al revistei *Válasz*, referitor „la viața intelectuală a maghiarimii din statele succesoare”. Iar când începe reorganizarea secției literare a Radioului Maghiar se străduiește să-l câștige și pe Jancsó pentru scopurile sale. Observând întârzierea lui Jancsó, îl roagă pe Tamási să-i transmită accentuat cererea. Ceea ce Tamási s-a și grăbit să facă, ba a și încercat să-și atragă prietenul în colectivul de lucru de la *Válasz*. În scrisoarea datată la Budapesta în 24 septembrie 1934, argumentarea lui sună astfel: „Gîndește-te mai mult la vechiul și permanentul meu sfat: întoarce-te la literatură. Organizarea ar putea, eventual, s-o faci și altcineva, dar ce ai putea să faci tu în literatură, nu poate nimeni”.

Între 22-25 martie 1935, nepotul lui Jancsó Béla, admiratorul lui Dimitrie Gusti, Mikó Imre, colaborator principal și fondator al revistei *Erdélyi Fiatalok*, autor al volumului intitulat *Satul transilvan și problema etnică*, a luat parte și a ținut o conferință la Dieta de la Debrecen. În ziua următoare conferinței îl informează pe Jancsó că „noul tineret maghiar, [...] vrea să cunoască statele succesoare și minoritățile care trăiesc acolo. O echipă de avan-

gardă în frunte cu Németh László ar veni la mijlocul lunii iulie și în Transilvania. Eu am lansat invitația și acum, cu puteri unite, ar trebui să facem posibilă această călătorie. [...] Asigurarea excursiei o consider deosebit de importantă, fiindcă pe de o parte ei ar cunoaște cu adevărat Transilvania – căci acum nu o cunosc deloc – iar ceea ce este și mai important: cu ajutorul minorităților ar începe apropierea între popoarele învingătoare și cele învinse. Dar în primul rînd între popoarele român și maghiar”.

Mikó a pus pe tapet cea mai dragă idee a lui Jancsó Béla. Din biroul de la București al Partidului Maghiarilor din România, Mikó, cu ajutorul atașatului cultural Moise Baltă de la ambasada română din Budapesta, s-a ocupat de pregătirea diplomatică a călătoriei în România, care a avut un puternic ecou. Lui Jancsó – adică celor *Unsprezece* și cercului *Tinerii Transilvăneni* le-a revenit organizarea primirii. Cu ocazia centenarului Németh László urmează să apară în scurt timp un volum intitulat *Maghiari în România*, cu informații despre primirea făcută atunci și cu aprecieri de mai tîrziu.

La 27 decembrie 1929 îi cere lui Fábrián Dániel, președintele Societății Bartha Miklós, cartea lui Jászai Oszkár „despre confederația dunăreană” și la 12 aprilie 1930 lui

Balogh Edgár, aflat în fruntea mișcării Sarló din fosta Ungarie de Nord, „un articol referitor la problema confederației dunărene”, pentru primul număr al revistei *Erdélyi Fiatalok*. Organizează o conferință scadentă la Cluj, la care urma să participe Sarló, Societatea Bartha Miklós, Tinerii din Szeged și Tinerii Transilvăneni. Cu atît mai mult cu cît era de acord cu scrisoarea din 6 iulie 1930 a lui Fábrián Dániel: „Democrația diformă de azi, care servește interesele capitaliste liberale, nu trebuie prezentată în fața tineretului nostru ca un ideal social [...]. Trăim într-o epocă în care putem să medităm asupra rătăcirilor unui secol. Avem în față toate greșelile secolului al XIX-lea, mișcările sociale europene, falimentul socialismului în Europa. Niciodată nu a avut lumea nevoie de o intelectualitate mai cinstită, mai umană, și mai ales aici, la hotarul dintre Est și Vest”.

Avem în față toate greșelile secolului XX, mișcările sociale europene, falimentul socialismului în Europa. Niciodată nu a avut lumea nevoie de o intelectualitate mai cinstită, mai umană, și mai ales aici, la hotarul dintre Est și Vest.

Asupra acestora ne atrage și azi atenția Németh László. Și acesta e mesajul tuturor celor care au fost în luptă tovarășii lui de idei.

Traducere de FLORICA PERIAN

(continuare din pagina 13)

V. Victor Buescu către Constantin Virgil Gheorghiu

Lisabona, 16 noiembrie 1949

Stimate și iubite Domnule Gheorghiu,

Cu ancheta pe la edituri, abia azi pot să vă dau informații concrete și pozitive privind publicarea în Portugalia a romanului Dvs.

Cum puteți vedea din scrisoarea anexă a Editurii „Portugalia”, cea mai mare din această țară, condiția pusă de Dv. (15% de la 10.000 de exemplare în sus) este acceptată. În ceea ce privește condițiunile premergătoare (8% și 10%), ele sunt cele obișnuite în contractele lor pe care mi le-au arătat semnate, așa încît îmi place să sper că le veți găsi acceptabile.

Privitor la procentajul eventual al meu, este cifra obișnuită din contractele lor; dacă însă aveți obiecțiuni de făcut, condițiile Dv. vor fi și ale mele, căci ceea ce doresc în primul rînd e publicarea cărții aici.

Traducerea va fi făcută de mine și de un

bun poet și prozator portughez, Cabral do Nascimento, cu care am și luat contact. Aș dori să am originalul românesc pentru 3-4 săptămîni, dar nu doresc oare prea mult? Inutil să adaug că l-aș păstra ca pe o relicvă.

Cartea Dv. va apărea într-o colecție splendidă a „Romanelor universale”, în care n-au figurat pînă azi decît nume celebre. Spre documentarea Dvs. am cerut un exemplar din colecție și pleacă cu acest curier; evident, îl puteți păstra, ca pe un cadou al Editurii. Dacă puteți să-mi mai trimiteți un dosar cu spicuri din presă, v-aș fi recunoscător.

Paralel, mă voi ocupa și de publicarea cărții în Brazilia, unde cunosc editori și scriitori.

Așteptînd asentimentul Dvs. de principiu, spre a vă trimite apoi contractul spre semnare și a profita de vacanța Crăciunului pentru traducere, vă rog să primiți, iubite Domnule Gheorghiu, odată cu complementele mele pentru Doamna, cele mai bune salutări de la admiratorul și prietenul,

Victor Buescu

Ruha Castielho 61-2, D, Lisabonne, Portugal

VI. Claudiu Isopescu către Constantin Virgil Gheorghiu

Paris 6 29.XI.49

Scumpe Domnule Gheorghiu,

Îți alătur ez aici răspunsul lui Garzanti care te interesează. El promite „una rapida decizie”. Te rog să-i trimiți la adresa: Ufficio Consullenza. Editore Alde Garzanti, Via della Spigua, 30, Milano, Italia, un exemplar al romanului. Aș fi eu cel dintîi fericit dacă romanul Dtale ar fi să pătrundă în Italia prin editorul principe: prestigiul întregii noastre literaturi s-ar ridica și pentru viitor. Eu i-am scris că în alte țări dreptul Dtale a fost de 15%. Știu că nu va putea da ușor atîta, dar poate se va reuși măcar 10%, dacă nu 12%. De regulă în Italia se dă 7-8%. Sper să avem plăcerea să vă revedem vineri la inaugurarea lui Banka și vei binevoi a-mi spune dacă ai expediat cartea.

Respectuoase omagii dnei Gheorghiu. Al D-tale cu adîncă prețuire.

Devotat Claudiu Isopescu

Cărți noi primite la redacție

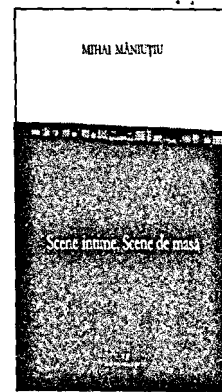
Livius Ciocărlie, *De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri*, jurnal, Iași, Ed. Polirom, 2001, 228 p.

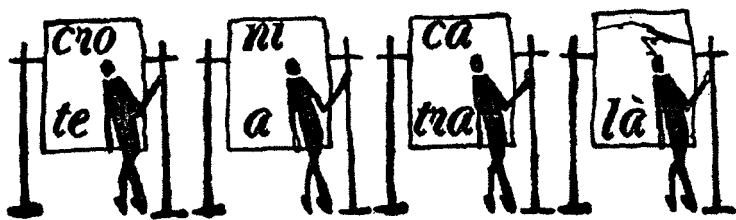
Anton Golopenția, *Ultima carte*, Text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în arhivele SRI, volum editat, cu Introducere și Anexă, de prof. Dr. Sanda Golopenția, București, Ed. Enciclopedică, 2001, 878 p.

Walter Benjamin, *Illuminări*, trad. de Catrinel Pleșu, notă biografică de Friedrich Podszus, București, Ed. Univers, 2000, 344 p.

Mihai Măniușu, *Scene intime. Scene de masă*, miniaturi și hieroglife, cu desene de Iuliana Vilsan, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001, 112 p.

Uitarea

Teatrul Național Cluj, în colaborare cu Centrul Cultural Francez, și-a deschis stagiunea (în 20 septembrie) cu spectacolul premieră pe textul-eseu al lui George Banu, *Uitarea*; regia fiind semnată de Mihai Măniuțiu. Spectatori și actori se află împreună, pe scenă, într-un spațiu închis, sufocant. Cortina de fier este, în același timp, și zid care blochează, și oglindă ce reflectă chipurile actorilor și spectatorilor. Ne aflăm de aceeași parte a baricadei, ca într-o închisoare din care nu mai putem ieși decât prin moarte. Moartea, multiplicată în cele patru mirese, nu mai suportă să stea în preajma vieții – publicul. Și-atunci încearcă să evadeze din spațiul strîmt. Impactul corpului uman cu „oglindea” metalică are ca scop „ridicarea cortinei”... Spărtura oferă privirii un spațiu amplu. Fantome, sute de fantome ne pîndesc printr-o lumină albăstruiie, amnezică, de pe locurile ocupate altădată de noi, spectatorii. Martori muți, ca într-o conspirație a tăcerii în uitare – tăcere a păcatelor noastre... tăcere a gândurilor nerostite... tăcere a neîmplinirilor noastre... Cine mai știe câte alte tăceri de care vrem să uităm... Dar spectrele sînt acolo. Ne oglindesc în ele, le oglindim în noi? O lume de din-

colo atât de reală încît nu poți să nu-ți pui întrebarea: oare unde se termină omul fizic, material, și unde începe umbra, dublul? Există un anumit moment în spectacol, poate cel mai frumos, cînd umbrele eliberează omul desprinzîndu-se ușor și îndepăr-tîndu-se, intrînd în împărăția

Vava Ștefănescu și Sylvain Groud

Trădările memoriei

Uitarea este mai degrabă un eseu vizual decît un obișnuit spectacol de teatru. Un spectacol construit din imagini-simbol pregnante. Bazat pe cuceritorul eseu literar al lui George Banu, spectacolul transfigurează vizual o confruntare. Un conflict interior, nu mai puțin traumatic decît bătăliile exterioare.

Mihai Măniuțiu a mizat pe o construcție regizorală frustă, ușor brutală, cu atât mai persuasivă. Miresele care bat cu pumnii în uriașa oglindă în care privesc nu sînt victimele unui puseu isteric. Spaima lor vine din uitare, din ne-recunoașterea propriului chip, din ne-cunoaștere, în cele din urmă. Odată oglinda spartă, în spatele ei se dezvăluie universul umbros și mut al fantomelor: virtuale ipostaze ale sinelui, măști purtate de-a lungul vieții, amintiri. În ciuda încremenirii sale, acest univers nu pare străin, rece. Dimpotrivă, miresele tind

să poposească în fața albelor siluete statice, atingîndu-le chiar, într-un gest timid, neîmplinit, de re-cunoaștere.

Cei doi coregrafi, Vava Ștefănescu și Sylvain Groud, au împlinit, prin dans, sugestia textuală. Dansul lor a fost o perpetuă, frenetică uneori, blazată alteori, căutare-(ne)găsire. Un amestec de senzualitate și inocență, de supunere și dominare.

O mențiune specială pentru actorii Cornel Răileanu – „narratorul” – și Cristina Cimbrea – aceasta din urmă foarte expresivă în scena (coregrafică) a androginului.

Pe scurt, *Uitarea* este o incitantă propunere spectacologică; un spectacol care te pune pe gin-

lor... Abia atunci poți înțelege de ce regizorul a optat pentru acest gen de spectacol – teatru coregrafic. Nici un cuvînt, rostit oricît de frumos, cu o dicție impecabilă, nu ar fi reușit să redea cu atîta forță sugestivă, cum a făcut-o dansul, ieșirea din cotidian și întoarcerea spre proiecțiile cele mai adînci ale ființei. Cei doi dansatori, Vava Ștefănescu și Sylvain Groud, recurg la o coregrafie mai abstractă, îmbinînd atitudinile corporale cu tulburarea aproape viscerală din preajma întrebărilor existențiale. Ei au reușit să echilibreze senzorialul

brut cu finețea imponderabilă a mișcării. „Vocea” – Cornel Răileanu –, pătrunde, pentru scurt timp, în lumea contorsionată a realului, cu trăiri pătimașe. Ne mulțumim și parcă disprețuitor, îi întoarce spatele, sfidează realul în favoarea amintirii, imaginarii. Tot așa, cuplul e atras de moarte, dar și de lumea celor vii. Uitarea ne îngăduie să supraviețuim la tot. Pentru că uitarea e o soluție pentru a exista.

Spectacolul nu are nevoie de un protagonist. E un univers mental în care coregraful se poate închipui ca fiind scriitorul aflat într-un spațiu fantomatic. Sau el poate fi expresia fantasmelor ieșite din mintea scriitorului.

Scenografia Iulianeii Vilsan este concepută, mergînd pe gîndul regizorului, ca un loc de o frumusețe perfectă din care lipsește, însă, viul. Absența omului îi dă o tentă de neîmplinire. E nevoie de prezență, de sînge pentru a se umple.

Înscriindu-se pe linia rememorării, regizorul convoacă imagini-emblemă din alte spectacole ale sale, ca într-o încercare de a scăpa de anumite obsesii dar și de menținere în cadrul unui stil inconfundabil.

Mihai Măniuțiu a optat pentru o formă de spectacol în care ceea ce contează este experiența de a fi trăit împreună o formă de comuniune/comunicare a artelor. Un spectacol puțin liniștitor, întrucît nu ne este tocmai la îndemînă să ne oglindim în privirea goală și mută a unei fantome...

EUGENIA SARVARI

cat, totodată, de un neverosimil – pentru vremurile de acum – lirism.

Oximoronic, uitarea (adică *Uitarea*) mi-a adus aminte de Cocteau, de Khalil Gibran, de Baltrușaitis.

CLAUDIU GROZA

<p>Nicolae Manolescu LITERATURA ROMÂNĂ POSTBELICĂ – lista lui Manolescu –</p>			<p>Colecția „CANON” (monografii critice)</p>	
<p>Nicolae Manolescu Poezia</p>	<p>Nicolae Manolescu Proza, Teatrul</p>	<p>Nicolae Manolescu Critica, Eseul</p>	<p>Nicolae Steinhardt de Gheorghe Ardelean Constantina Noica de Cornel Moraru Ștefan Bănuțescu de Monica Spiridon Leonid Dimov de T. Ștef și V. Mureșan Cezar Baltag de Mircea A. Diaconu Nicolae Manolescu de Mihai Vakulovski Ana Blandina de Iulian Boldea Sorin Titel de Daniel Vighi Virgil Mazilescu de Ion Buzera Ștefan Agopian de Ruxandra Ivănescu Gheorghe Crăciun de Mihaela Urse Mircea Cărtărescu de Andrei Bodin 96-112 p. 33.000 lei/lex.</p>	<p>O.P. 14, C.P. 13.67 Brașov 2200 Tel./fax.: 068/31.86.47; 32.66.47</p>
<p>Cea mai așteptată carte, a celui mai important critic literar contemporan. Selecție, revăzută de autor, din celebrele cronici ale lui Nicolae Manolescu, (apărute între 1962-1993 în <i>Contemporanul</i> și <i>România literară</i>), <i>Literatura română postbelică</i> ne oferă, într-o nouă arhitectură, texte esențiale, care au marcat o epocă, au modelat gustul multor generații.</p>			<p>Editura AULA www.aula.ro</p>	
<p>O carte fundamentală. Pentru că lista lui Manolescu este, în ultimă instanță, chiar canonul literar contemporan.</p>			<p>Vol. I Poezia 432 p. 75.000 lei Vol. II Proza, Teatrul 352 p. 70.000 lei Vol. III Critica, Eseul 448 p. 80.000 lei</p>	
<p>Vol. I-III 210.000 lei</p>				

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- I. NEGOIȚESCU, **Straja dragonilor**
ediție îngrijită de ION VARTIC,
1994, 222 p. 30 000 lei
- EVELYN UNDERHILL,
Mistica. I. Fenomenul mistic
traducere de LAURA PAVEL,
postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu”
de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 30 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**
poeme, 1999, 96 p. 50 000 lei
- GRIGORE SCARLAT, **Prizonier în deșert**
poezie, 2000, 88 p. 30 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 192 p. 30 000 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**
traducere, note de FRANÇOIS BREDĂ și ȘTEFAN MELANCU,
1998, 140 p. 30 000 lei
- MICHEL HAAR,
Cîntul pămîntului. Heidegger
traducere de IRINA PETRAȘ,
1998, 227 p. 45 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JEAN-FRANÇOIS LYOTARD,
Postmodernul pe înțelesul copiilor
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 108 p. 30 000 lei
- VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI,
1998, 82 p. 30 000 lei
- HANS-GEORG GADAMER, **Heidegger și grecii**
traducere și comentarii de VASILE VOIA,
1999, 84 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY,
Monologion despre esența divinității
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN,
1998, 162 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN,
Paradoxul monoteismului
traducere de JANINA IANOȘI,
1997, 216 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI,
O istorie a filosofiei românești
1996, 392 p. 60 000 lei
- N. STEINHARDT,
Cartea împărțirii
ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC,
2001, 140 p. 70 000 lei
- D.D. ROȘCA,
Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG,
ediție și postfață de MARTA PETREU,
1999, 138 p. 35 000 lei
- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**
1999, 132 p. 35 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU
132 p. 50 000 lei

Colecția „Ianus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 40 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 40 000 lei
- FLORIN SICOIE,
Simbata engleză și alte povestiri
1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 50 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU,
Don Quijote, Don Juan și Celestina
trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC,
1999, 264 p. 60 000 lei
- MARTA PETREU, **Un trecut deocheat sau
„Schimbarea la față a României”**
1999, 440 p. 80 000 lei
- ION VARTIC, **Cioran naiv și sentimental**
2000, 422 p. 100 000 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**
2001, 128 p. 50 000 lei

Colecția „Istoria filosofiei”

- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU,
F. W. Nietzsche. Viața și filosofia sa
ediție îngrijită și postfață de MARTA PETREU
1997, 116 p. 40 000 lei

Colecția „Scrinul negru”

- **Procesul „tovarășului Camil”**
ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU,
1998, 96 p. 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 35 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul
unui psihiatru)**
Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU
PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU,
1999, 96 p. 30 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau
Dulceața vieții (Memoriile lui Totò Istrati),**
text îngrijit și prefață de ION VARTIC
1999, 208 p. 40 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blaga supravegheat
de Securitate**
1999, 240 p. 100 000 lei
- RADU PETRESCU, **Corespondență • Sinucide-
rea din Grădina Botanică**
(variantele întii în facsimil), ediție de MARTA PETREU și ANA
CORNEA, prefață de MARTA PETREU, 188 p. 50 000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**
selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție
de MARTA PETREU, 202 p. 50 000 lei

Colecția „Puck”

- OLIVIER APERT, **Oreste & Oedip**
operă - teatru, libret, ediție bilingvă, în colab. cu Édi-
tions Mihály (Franța), în românește de ANCA MĂNIUȚIU,
152 p. 50 000 lei

A apărut:
DUMITRU ȚEPENEAG,
Destin cu poești, șottoane,
144 p. 112 200 lei
În colaborare cu Editura Dacia

Adresa redacției:
3400, Cluj, str. Iașilor, nr.14, tel. 064 432.444.

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:
DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
 - Fundația Culturală Apostrof
- Cont la BRD Cluj:
în lei: 251100996617101
în valută: 251100296617101

Revista apare cu sprijinul:

- Ministerului Culturii și Cultelor din România
- Fund for Central and East European Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 064/432.444
e-mail: fca@internet.ro
web: www.apostrof.org

- Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne pe 1999, editată de RODIPET S.A., la poziția 4251.
- Abonamentele se fac la toate oficiile poștale din țară și la redacție. Costul unui abonament este de 45.000 lei – pe trei luni, 90.000 lei – pe șase luni, 180.000 lei pe un an. Taxele poștale sînt incluse.
- Cîțitorii din străinătate se pot abona trimițînd un cec (money order) pe adresa redacției în contul nr. 251100296617101, deschis la Banca Română de Dezvoltare, Cluj. Costul unui abonament este de 13 US\$ (trei luni); 26 US\$ (șase luni); 52 US\$ (un an). Expedierea se face, par avion, de către redacție. În costul abonamentului sînt incluse cheltuielile de expediere. Cîțitorii sînt rugați să indice adresa exactă la care urmează să primească abonamentul.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la Centrul de Presă Reformat

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

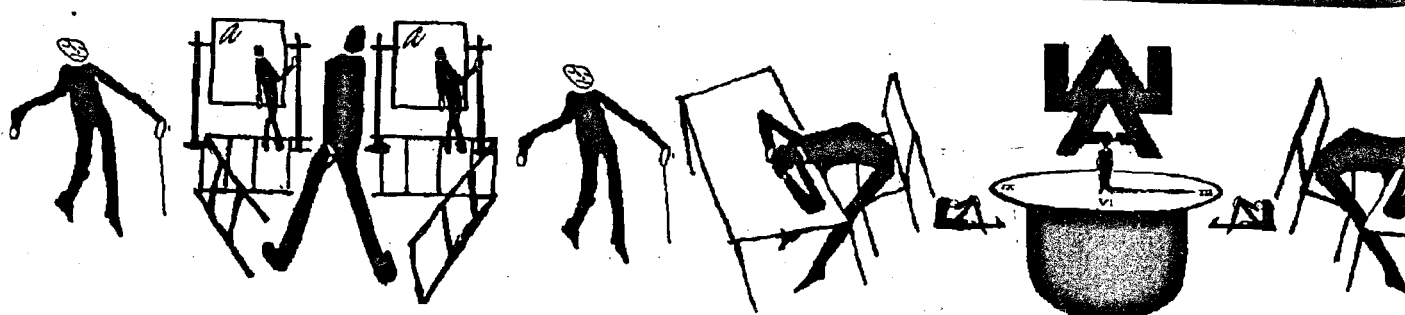
APARE
LUNAR

ALDOSS
TRIO
LE

Interferențe culturale romano-maghiare
Centenar Németh László
 colaborează: Nicolae Balota
 și Cseke Peter

Eseuri și cronici de
Ion Vlad, Irina Petras, Sanda Cordos,
Mircea Muthu, Michael Finkenthal,
Catalin Ghita, Eugenia Sarvart

... odată pentru totdeauna - scriitorii
 ... am par să fie. Nici nu-i pun în discuție
 ... și mai asupra lor decît întințim
 ... și mai această îndelungă
 ... și mai trebări asupra
 ... și mai probleme, nu o
 ... și mai nici măcar nu
 ... și mai urile au pentru
 ... și mai ir lumea întregă
 ... și mai ăsit-o așa cum a gă
 ... și mai ceruri unele care și
 ... și mai ivălite în necunoscut,
 ... și mai u-i răscolește sufletul:
 ... și mai ceruri care-i apar tot
 ... și mai resti, cum sunt culoa
 ... și mai u. tulbură nicidecum
 ... și mai u. el deosebire între
 ... și mai unoaște la perfecție
 ... și mai nigmatic. Pentru el nu ex
 ... și mai nu sti. Raporturile sale cu
 ... și mai unt extrem de simple. Intocmai
 ... și mai te că toate lucrurile sunt grele și
 ... și mai ază pe greutatea lor, tot astfel cum
 ... și mai mic
 ... și mai fluur
 ... și mai deschider
 ... și mai zindu-se
 ... și mai mestece

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII
 și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS